

Wiedza o społeczeństwie

Plan wynikowy z wymaganiami edukacyjnymi przedmiotu *Wiedza o społeczeństwie* w zakresie podstawowym dla szkoły ponadgimnazjalnej

Dział	Temat (rozumiany jako lekcja)	Wymagania na ocenę dopuszczającą	Wymagania na ocenę dostateczną	Wymagania na ocenę dobrą	Wymagania na ocenę bardzo dobrą	Wymagania na ocenę celującą
		Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń opanował wymagania na ocenę bardzo dobrą, a ponadto:
I. Edukacja i praca w Polsce i w Unii Europejskiej	1. Prawa i obowiązki ucznia	<ul style="list-style-type: none"> – zna podstawowe akty prawne w szkole, np. statut szkoły – potrafi wymienić instytucje, do których może się zwrócić o pomoc – zna podstawowe prawa i obowiązki ucznia obowiązujące w swojej szkole – zna procedury dochodzenia praw ucznia w swojej szkole 	<ul style="list-style-type: none"> – zna niektóre prawa i obowiązki ucznia w szkole – zna procedury dochodzenia praw w szkole oraz w kuratorium oświaty 	<ul style="list-style-type: none"> – wie, co to jest obowiązek szkolny i obowiązek nauki – zna wszystkie prawa i obowiązki ucznia – zna procedury dochodzenia praw w szkole, kuratorium oświaty oraz przed sądami – potrafi napisać skargę do dyrektora szkoły w związku z łamaniem praw ucznia 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wyjaśnić, co to jest obowiązek szkolny i obowiązek nauki – potrafi wymienić wszystkie dokumenty, w których są zawarte prawa ucznia (Ustawa o systemie oświaty, statut szkoły, konstytucja RP) – rozumie, czym jest skarga do WSA w sprawie decyzji kuratora, wie, co to jest zażalenie lub skarga kasacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> – zna międzynarodowy kontekst uchwalenia Konwencji o ochronie praw dziecka – zna mechanizmy jurysdykcji administracyjnej w sprawie praw i obowiązków ucznia – zna drogę postępowania sądowego przed organami sądowymi w Polsce
	2. Planujemy dalszą naukę	<ul style="list-style-type: none"> – zna ogólne zasady egzaminu maturalnego i egzaminu zawodowego – zna karne skutki plagiatu 	<ul style="list-style-type: none"> – zna ogólne zasady rekrutacji na studia – potrafi zaplanować własną karierę zawodową 	<ul style="list-style-type: none"> – zna zasady działania programu Erasmus oraz EHEA 	<ul style="list-style-type: none"> – zna system szkolnictwa wyższego w Polsce – zna system boloński i zasady 	<ul style="list-style-type: none"> – zna dokładne zasady działania programu Erasmus – zna warunki i zasady studiowania na

					<p>jego działania</p> <ul style="list-style-type: none"> – wie, które kierunki studiów pozostały dwustopniowe – zna zakres działania Państwowej Komisji Akredytacyjnej – wie, gdzie znaleźć informacje o karnych skutkach plagiatu 	<p>kontynencie amerykańskim (np. w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie)</p>
	3. Planujemy pierwszą pracę	<ul style="list-style-type: none"> – zna ogólne zasady rozliczania podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi w miarę bezbłędnie napisać CV oraz Europass CV 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi napisać CV, Europass CV oraz list motywacyjny – zna rodzaje umów oraz potrafi wskazać różnice pomiędzy nimi 	<ul style="list-style-type: none"> – zna wysokość płacy minimalnej w Polsce – potrafi porównać wysokość płac minimalnych w Polsce z innymi krajami UE 	<ul style="list-style-type: none"> – zna zasady obliczania płacy minimalnej w Polsce
	4. Szukamy pracy	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić rodzaje umów o pracę – wie, co to jest CV i list motywacyjny 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi scharakteryzować rodzaje niektórych umów o pracę 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje różne umowy o pracę i wskazuje ich zalety i wady – potrafi bez większych błędów napisać CV i list motywacyjny 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi scharakteryzować etapy zakładania firmy – bezbłędnie napisać CV i list motywacyjny 	<ul style="list-style-type: none"> – zna zapisy aktów międzynarodowych dotyczące praw ucznia
	5. Podróżujemy i pracujemy za granicą	<ul style="list-style-type: none"> – zna podstawowe prawa pasażerów w Polsce – rozumie, na czym polega układ z Schengen – zna podstawowe zasady bezpiecznego podróżowania – zna telefon alarmowy 	<ul style="list-style-type: none"> – zna datę przystąpienia Polski do strefy Schengen i podstawowe korzyści wynikające z przynależności do tej strefy – zna wybrane rodzaje ubezpieczeń turystycznych – zna organizacje, które 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić kraje należące do strefy Schengen – zna programy pomagające w poszukiwaniu pracy na terenie UE 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić i wskazać na mapie niebezpieczne miejsca na świecie dla podróżujących – wyjaśnia, dlaczego nie należy do tych miejsc podróżować – wie, co oznacza 	<ul style="list-style-type: none"> – zna i potrafi scharakteryzować prawa pasażerów lotniczych – zna historię powstania strefy Schengen

		112	niosą pomoc w razie kłopotów za granicą		obowiązek nostryfikacji dyplomu – zna zasady działania programu EURES i potrafi z niego korzystać – potrafi wymienić warunki ubezpieczenia zdrowotnego na terenie UE	
II. Młody obywatel w urzędzie	1. Obywatelstwo i informacja publiczna	– definiuje pojęcia: obywatelstwo, prawo krwi, prawo ziemi – wie, kto nadaje obywatelstwo polskie – zna podstawowe prawa i obowiązki obywatela państwa polskiego – wie, co to jest BIP	– potrafi wymienić podstawowe uprawnienia przysługujące obywatelowi Polski oraz UE – wie, co to jest podwójne obywatelstwo – zna zasady przyznawania obywatelstwa polskiego cudzoziemcom – zna podstawowe prawa dostępu do informacji publicznej – potrafi wypełnić wniosek o udostępnienie informacji publicznej	– rozumie, na czym polega proces naturalizacji – zna organy nadające obywatelstwo polskie – wie, który traktat UE wprowadził pojęcie obywatelstwa UE – wie, czym różni się obywatelstwo UE od obywatelstwa krajowego – zna ograniczenia w dostępie do informacji publicznej	– wie, czym jest ENA – potrafi przeanalizować wszystkie przypadki, w których jest możliwa zmiana obywatelstwa polskiego lub naturalizacja – wie, kiedy można dokonać ekstradycji obywatela polskiego – wie, czym zajmuje się DIP	– potrafi wskazać znowelizowany artykuł konstytucji RP w sprawie ekstradycji obywatela polskiego – potrafi przedstawić problem repatriantów w Polsce
	2. Załatwiamy sprawy w urzędzie	– wie, który urząd wydaje podstawowe dokumenty, takie jak: dowód osobisty, paszport, prawo jazdy – potrafi w miarę poprawnie wypełnić formularze potrzebne do	– wie, kto może się ubiegać o dowód osobisty i na jakich warunkach – wie, jakie zabezpieczenia ma dowód osobisty – zna kategorie praw	– zna pojęcia: petent, wiza – wie, kiedy i na jaki czas można uzyskać paszport – wie, co to jest paszporty biometryczny	– wie, na jakich zasadach dokonuje się rejestracji aut zabytkowych – wie, od kiedy obowiązują w Polsce białe tablice rejestracyjne i	– wie, jak uzyskać dostęp do informacji publicznej w urzędzie w swojej miejscowości (urząd gminny, powiatowy, wojewódzki)

		wydania tych dokumentów – wie, kto jest uprawniony, aby posiadać dowód osobisty – wie, kto może się ubiegać o prawo jazdy i paszport	jazdy – zna procedury rejestracji pojazdów	– zna zasady zmiany nazwiska	dłaczego doszło do zmiany wzorów tablic	
	3. Dochodzimy swoich praw	– wie, jakie sprawy można załatwić w urzędzie gminy – zna podstawowe prawa obywatela państwa polskiego w urzędzie	– wie, co można załatwić w urzędzie powiatowym i wojewódzkim – potrafi poprawnie sformułować skargę na działanie administracji publicznej	– definiuje pojęcie administracji zespolonej i niezespolonej – zna schemat działania administracji publicznej w Polsce – rozumie, czym jest decyzja, a czym postanowienie wydane przez urzędnika	– zna zasady przeprowadzania referendum lokalnego, np. w sprawie odwołania władz lokalnych – zna drogę postępowania administracyjne-go i drogę jurysdykcyjno-administracyjną w przypadku złożenia skargi na działanie urzędów	– potrafi podać przykłady gmin i województw, w których skutecznie przeprowadzono referenda lokalne
	4. Idziemy na wybory	– potrafi wymienić podstawowe prawa wyborcze – rozróżnia czynne i bierne prawo wyborcze	– potrafi wyjaśnić zasady wyborów w Polsce – rozumie, co to jest cenzus wyborczy – wie, jak wziąć udział w wyborach w przypadku, gdy się jest poza miejscem stałego zamieszkania	– zna zasady głosowania obywateli polskich za granicą – zna podstawowe zadania PKW	– zna ogólne zasady przeprowadzania wyborów do sejmu i senatu w Polsce oraz do Parlamentu Europejskiego	– wie, w jaki sposób zmieniono w 20101 roku ordynację wyborczą do senatu
	5. Systemy wyborcze	– wyjaśnia zasadę działania systemu proporcjonalnego, który obowiązuje w Polsce	– zna różnice wynikające ze stosowania dwóch systemów wyborczych: proporcjonalnego i	– potrafi porównać systemy wyborcze: większościowy, proporcjonalny i mieszany	– potrafi wskazać wady i zalety systemu proporcjonalnego i większościowego	– potrafi wymienić państwa, w których obowiązuje system wyborczy większościowy, i te, w

			większościowego	– zna pojęcie frekwencji wyborczej		których stosuje się system mieszany – potrafi scharakteryzować działanie obu systemów wyborczych
III. Prawo i sądy	1. Rozumiemy istotę prawa	<ul style="list-style-type: none"> – definiuje pojęcie prawa – potrafi wymienić co najmniej dwie funkcje prawa – rozumie, co to są normy społeczne – zna dwie zasady prawa – wie, czym jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 	<ul style="list-style-type: none"> – zna wybrane funkcje i zasady prawa – zna i potrafi scharakteryzować wybrane normy społeczne – zna ogólną hierarchię aktów prawnych obowiązujących w Polsce (konstytucja, ustawa, rozporządzenie) – wie, co to jest niezawisłość sędziów i niezależność sądów – zna podstawowe zadania KRS 	<ul style="list-style-type: none"> – zna funkcje i zasady prawa – zna i potrafi scharakteryzować normy społeczne – potrafi wymienić niektóre szczegółowe zasady prawa – zna i potrafi scharakteryzować hierarchię aktów prawnych obowiązujących w Polsce – wie, gdzie publikuje się w Polsce akty prawne – zna zasady funkcjonowania sądów w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić i wyjaśnić łacińskie określenia zasad prawa – interpretuje symbol Temidy – potrafi wyjaśnić współczesną koncepcję prawa – zna systematyzację norm społecznych według Marii Ossowskiej – potrafi przedstawić drogę zawodową sędziego w Polsce – potrafi wyjaśnić zasady funkcjonowania sądów w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – zna rzymskie podstawy współczesnego prawa
	2. Rozróżniamy gałęzie prawa	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić źródła prawa w znaczeniu instytucjonalnym – wie, czym jest Dziennik Ustaw i Monitor Polski – zna pozycję Sądu Najwyższego w strukturze sądownictwa RP 	<ul style="list-style-type: none"> – zna podział prawa ze względu na pochodzenie prawa – potrafi wymienić podstawowe gałęzi prawa – zna podstawową strukturę sądownictwa w Polsce – zna wybiórczo organy ochrony prawnej i 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić i scharakteryzować podstawowe źródła prawa – potrafi scharakteryzować trzy wybrane gałęzie prawa – potrafi scharakteryzować strukturę sądownictwa w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wyjaśnić różnice między Monitorem Polskim i Dziennikiem Ustaw – charakteryzuje gałęzie prawa – rozumie, czym jest prawo materialne, a czym – prawo procesowe 	<ul style="list-style-type: none"> – zna zadania instytucji europejskich odpowiedzialnych za tworzenie prawa; rozumie w jakim zakresie państwo polskie jest zobowiązane respektować prawo europejskie

		– zna organy kontroli przestrzegania prawa	kontroli	– zna organy ochrony prawnej i kontroli		
	3. Uczestniczymy w procesie karnym	– potrafi zdefiniować, czym są przestępstwo oraz prawo karne – zna zakres odpowiedzialności nieletnich w rozumieniu kodeksu karnego	– potrafi zdefiniować społeczną szkodliwość czynu – wie, kto ponosi pełną odpowiedzialność karną za swoje czyny – zna pojęcie mediacji	– potrafi zdefiniować czyn, bezprawność czynu oraz czyn zawiniony – potrafi zdefiniować prawo karne materialne – rozumie, na czym polegają mediacje w sprawach karnych	– potrafi zdefiniować zaniechanie oraz czyn zagrożony karą	– potrafi przedstawić sposoby mediacji i podać przykłady mediacji na drodze sądowej
	4. Proces karny	– zna strony procesu karnego: oskarżony, prokurator, sędzia, obrońca – potrafi scharakteryzować zadania stron procesu	– rozumie, czym jest zawiadomienie o zaistnieniu przestępstwa – potrafi sporządzić pismo o takim charakterze – wie, czym jest postępowanie przygotowawcze	– zna prawa pokrzywdzonego i oskarżonego – zna wybrane prawa świadka – wie, na czym polega funkcja ławnika	– potrafi scharakteryzować postępowanie procesowe w procesie karnym	– potrafi porównać postępowanie procesowe w procesie karnym w Polsce i w Stanach Zjednoczonych
	5. Uczestniczymy w procesie cywilnym	– potrafi zdefiniować osobę fizyczną i osobę prawną – rozumie, czym jest zdolność prawna i kto ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych	– wie, czym jest umowa jako oświadczenie woli – zna granice wieku, decydujące o uzyskaniu pełnej zdolności do czynności prawnych – zna prawa osób o ograniczonej zdolności do czynności prawnych	– wie, czym jest zdolność do czynności prawnych i jej ograniczenia – zna rodzaje oświadczeń woli – rozumie pojęcie arbitrażu	– wyjaśnia, czym są mediacje w sprawach cywilnych oraz ich znaczenie – potrafi porównać sposoby rozwiązywania sporów obowiązujące w Polsce	– potrafi wskazać przyczyny opieszałości polskich sądów
	6. Proces cywilny	– zna strony procesu cywilnego: powód i pozwany – zna zadania ławnika i komornika – zna prawa świadka w procesie cywilnym	– rozumie, czym są postępowanie rozpoznawcze oraz postępowanie procesowe i nieprocesowe	– zna wszystkie prawa stron procesu cywilnego	– zna wszystkie etapy postępowania cywilnego (rozumie, czym różni się ono od postępowania karnego)	– potrafi wskazać różnicę w prawie zwyczajowym a prawie pisanim
	7. Rozwiązujemy sprawy rodzinne	– rozumie, co to jest mediacja	– potrafi wskazać różnice między	– rozumie, czym jest dziedziczenie	– potrafi scharakteryzować	– zna zasady uzyskania Europejskiego Tytułu

		<ul style="list-style-type: none"> – definiuje pojęcie małżeństwa wie, czym jest ślub konkordatowy – definiuje pojęcia: rozwód, testament – zna podstawowe zasady dziedziczenia 	ustawową a umowną wspólnotą majątkową	ustawowe oraz tzw. zachowek <ul style="list-style-type: none"> – zna prawa alimentacyjne rodziców wobec dzieci oraz dzieci wobec rodziców 	postępowanie rozwodowe <ul style="list-style-type: none"> – zna najczęstsze przyczyny rozwodów w Polsce (na podstawie danych statystycznych GUS lub CBOS) – potrafi scharakteryzować postępowanie spadkowe – zna rodzaje testamentów i sposoby ich spisywania 	Egzekucyjnego
IV. Bezpieczeństwo	1. Poznajemy organy ścigania	<ul style="list-style-type: none"> – definiuje funkcję prokuratora – zna podstawowe prawa obywateli wobec policji oraz straży miejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> – zna prawa policji wobec obywatela – zna zadania straży miejskiej i wie, czym różni się straż od policji – zna zadania straży granicznej 	<ul style="list-style-type: none"> – wie, kto może pełnić funkcję prokuratora – zna pojęcie i zadania asesora – wie, czym jest CBS 	<ul style="list-style-type: none"> – zna strukturę organizacyjną prokuratury w Polsce – zna wszystkie zadania policji, straży granicznej, straży ochrony kolei oraz straży miejskiej (gminnej) 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi scharakteryzować zadania CBA i porównać je z uprawnieniami CBS
	2. Spotykamy się z funkcjonariuszem	<ul style="list-style-type: none"> – zna podstawowe prawa policji wobec obywateli – zna kary za wykroczenia drogowe 	<ul style="list-style-type: none"> – zna zasady zatrzymania i aresztu tymczasowego – odróżnia taryfikator mandatów od taryfikatora punktów karnych 	<ul style="list-style-type: none"> – wie, czym są środki przymusu bezpośredniego oraz kto i kiedy może je stosować 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje uprawnienia straży granicznej i straży ochrony kolei – potrafi ocenić bezpieczeństwo własnej miejscowości na podstawie danych 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi przytoczyć dane policji i straży granicznej na temat nielegalnych emigrantów w Polsce
	3. Unikamy zagrożeń – dbamy o własne	<ul style="list-style-type: none"> – rozumie, czym jest pedofilia, kazirodztwo 	– zna procedurę Niebieskiej Karty	– zna przepisy dotyczące kwalifikacji	– rozumie, na czym polega handel	– potrafi wskazać różne organizacje zajmujące

	bezpieczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> – zna kwalifikacje czynów zabronionych na tle seksualnym – wie, czym zajmują się następujące organizacje: La Strada oraz Fundacja ITAKA – rozpoznaje rodzaje przemocy domowej 	<ul style="list-style-type: none"> – zna organizacje niosące pomoc osobom pokrzywdzonym: Fundacja Dzieci Niczyje, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć 	<p>czynów takich jak gwałt i molestowanie</p> <ul style="list-style-type: none"> – zna podstawowe zasady wsparcia dla osób pokrzywdzonych 	<p>ludźmi i potrafi wskazać przyczyny i skutki tego procederu</p>	<p>się obroną pokrzywdzonych</p>
	4. Poznajemy konsekwencje swoich czynów	<ul style="list-style-type: none"> – zna skutki uzależnienia od używek (narkotyków, alkoholu, papierosów) – zna podstawowe środki poprawcze wobec nieletnich 	<ul style="list-style-type: none"> – definiuje pojęcie demoralizacji – zna zakres odpowiedzialności osób nieletnich 	<ul style="list-style-type: none"> – zna przepisy ograniczające zażywanie używek w miejscach publicznych – odróżnia środki poprawcze od środków wychowawczych 	<ul style="list-style-type: none"> – wskazuje skutki zażywania różnych używek dla zdrowia i życia człowieka – potrafi wskazać dane obrazujące problem uzależnień w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia wady i zalety systemu resocjalizacji młodych w Polsce
V. Prawa człowieka	1. Poznajemy genezę naszych praw	<ul style="list-style-type: none"> – zna zasady wolności praw zawarte w Konstytucji 3 maja – wie, czym jest konwencja genewska, rozpoznaje znaki międzynarodowego ruchu humanitarnego – wie, czym jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna elementy europejskiego systemu ochrony praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna historię idei praw człowieka – potrafi wymienić konwencje genewskie oraz omówić ich znaczenie – zna europejski system ochrony praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi porównać pod względem poszanowania wolności polskie i międzynarodowe akty prawne na przestrzeni wieków – zna współczesne organizacje powołane do ochrony praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna historię powstania PCK oraz Caritasu
	2. Znamy prawa człowieka	<ul style="list-style-type: none"> – wie, na czym polega uniwersalny, indywidualny i niezbywalny charakter praw człowieka – zna podstawowe prawa dziecka – zna zadania Rzecznika Praw Dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna ustawowe przypadki ograniczenia praw człowieka – zna i rozumie prawa dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna trzy generacje praw człowieka i potrafi wymienić prawa wchodzące w ich skład 	<ul style="list-style-type: none"> – zna organizacje powołane do ochrony praw dziecka oraz praw człowieka – potrafi wyjaśnić pochodzenie generacji praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – zna historię uchwalenia praw człowieka i potrafi podać przyczyny powstania tego dokumentu
	3. Rozpoznajemy	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi wymienić 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia 	<ul style="list-style-type: none"> – wskazuje kraje, w 	<ul style="list-style-type: none"> – wskazuje 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia

	przejawy łamania praw człowieka	podstawowe przyczyny łamania praw człowieka na świecie	przyczyny łamania praw człowieka na świecie	których do dziś stosuje się karę śmierci, i podaje przyczyny takiej sytuacji	przyczyny i konsekwencje stosowania kary śmierci – prezentuje i uzasadnia własny pogląd na temat stosowania kary śmierci	przyczyny historyczne, dla których zrezygnowano z kary śmierci w Europie i na świecie
	4. Prawa człowieka a ochrona danych osobowych	– zna podstawowe prawa obywatela w kontaktach z mediami	– zna założenia Ustawy o ochronie danych osobowych z 1997 roku	– wie, które informacje są objęte zakazem przetwarzania danych, i potrafi wskazać przyczynę tego zakazu	– ocenia polski system ochrony danych osobowych	– przedstawia problem ochrony danych osobowych w kontekście praw demokratycznych oraz praw człowieka (np. prawa do wolności) – przedstawia problem konieczności ograniczenia prawa wolności w zetknięciu z problemem terroryzmu na świecie
VI. Ochrona praw i wolności	1. Poszukujemy pomocy prawnej	– zna uproszczoną drogę postępowania sądowego w Polsce – wie, czym się zajmuje Trybunał Konstytucyjny i Rzecznik Praw Obywatelskich – zna podstawowe prawa pacjenta	– potrafi samodzielnie sporządzić skargę do Trybunału Konstytucyjnego i do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka	– zna organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka	– potrafi przedstawić znaczenie organów powołanych do ochrony praw człowieka w Polsce	– przedstawia problem stosowania tortur wobec osób podejrzanych o terroryzm w kontekście praw człowieka
	2. Rozpoznajemy przejawy nietolerancji	– rozumie, co to jest tolerancja – odróżnia działania dyskryminacyjne od	– definiuje pojęcia: pluralizm, ksenofobia, szowinizm, totalitaryzm	– potrafi przedstawić rodzaje dyskryminacji – przedstawia problemy różnych grup	– przedstawia przyczyny i skutki zachowań nietolerancyjnych	– przedstawia problem osób wykluczonych przez społeczeństwo

		tolerancyjnych		społecznych dotkniętych nietolerancją		
	3. Stajemy w obronie innych	<ul style="list-style-type: none"> – definiuje pojęcie wolontariatu – zna podstawowe organizacje niosące pomoc humanitarną w Polsce – wie, kogo się określa mianem „więźnia sumienia” 	<ul style="list-style-type: none"> – zna działalność Amnesty International i Greenpeace’u – potrafi wymienić akcje podejmowane przez te organizacje – zna pojęcie ekoprzestępstwa 	<ul style="list-style-type: none"> – zna historię ruchu feministycznego w Europie – definiuje i wyjaśnia pojęcie freeganizmu 	<ul style="list-style-type: none"> – potrafi przedstawić wady i zalety wolontariatu – analizuje problem równości płci w Polsce – przedstawia problem ochrony środowiska w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – zna historię powstania Amnesty International oraz Greenpeace’u

Podstawy przedsiębiorczości

Realizacja wszystkich celów edukacyjnych wymaga stosowania skutecznego systemu kontroli i oceny ucznia. Przedmiotowy System Oceniania uwzględnia czasowe ramy realizacji przedmiotu oraz założenia zawarte w Wewnątrzszkolnym Systemie Oceniania.

Przedmiotowy System Oceniania z podstaw przedsiębiorczości zawiera następujące czynniki: specyficzne cele programu, szczególny charakter samego programu, strategiczne zamiary określone przez MENiS, potrzeby wynikające z procesu rozwoju ucznia.

Za najważniejsze cele oceniania uznaje się:

- przekazywanie uczniom informacji o tym jakim stopniu osiągają zakładane w programie cele kształcenia (w skali przyjętej w statucie szkoły),
- opisywanie rozwoju kompetencji ucznia i udzielanie mu informacji zwrotnej, wskazanie na sukcesy i trudności oraz różne możliwe sposoby radzenia sobie z nimi,
- przekazywanie uczniom informacji na temat tego, jak się uczą i jak mogą doskonalić metody uczenia się odpowiadające ich preferencjom,
- wdrażanie uczniów do efektywnej samooceny i samokontroli,
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności uczniów za osobiste postępy w edukacji szkolnej,
- dostarczanie nauczycielowi precyzyjnej informacji o poziomie osiągnięcia założonych celów kształcenia, skuteczności stosowanych przez niego metod i sposobów nauczania oraz kierunku ich ewentualnej modyfikacji,
- realizację odpowiednich zapisów Podstawy programowej oraz Wewnątrzszkolnego Systemu Oceniania.

Uczeń oceniany jest na lekcjach podstaw przedsiębiorczości systematycznie w ciągu całego okresu nauczania za pomocą różnorodnych narzędzi pomiaru dydaktycznego.

1. Przedmiotem oceny ucznia są:

- suma posiadanych wiadomości i umiejętności oraz gotowość do ich zaprezentowania,
- różne przejawy aktywności intelektualnej, w tym rozumienie tekstów i instrukcji, uczestniczenie w dyskusjach, praca indywidualna i w zespole, sprawne wykonywanie ćwiczeń praktycznych i innych powierzonych zadań,
- umiejętność gromadzenia informacji z różnych źródeł, w tym z Internetu i oprogramowania komputerowego,
- umiejętności komunikacyjne (w mowie i w piśmie), w tym wykorzystanie technologii informacyjnych.

2. Oceny bieżące, według skali obowiązującej w Wewnątrzszkolnym Systemie Oceniania uczeń otrzymuje za:

- wypowiedzi ustne – na określony temat, referaty, udział w dyskusji,
- kartkówki 10-15 minutowe maksymalnie z trzech ostatnich lekcji (tematów), bez zapowiedzi,
- sprawdziany różnego typu (np. testy sprawdziany, umiejętności praktyczne), zapowiadane i oddawane zgodnie z terminami przewidzianymi w WSO.
- prace domowe (pisemne i ustne, strony WWW, foldery plakaty, plansze, makiety itp.),
- systematyczne prowadzenie zeszytu przedmiotowego i zeszytu ćwiczeń,
- aktywny udział w zajęciach, w tym również pozalekcyjnych (konkursy, sesje popularnonaukowe, debaty, projekty itp.),
- aktywność na lekcji oceniana w formie „+” za trzy „+” uczeń otrzymuje ocenę bardzo dobrą

Dział programu	Lp.	Temat lekcji	Poziom wymagań				
			konieczny Uczeń:	podstawowy Uczeń:	rozszerzający Uczeń:	dopelniający Uczeń:	wykraczający Uczeń:
KOMUNIKACJA INTERPERSONALNA	1.	Kim jest osoba przedsiębiorcza ? Typy osobowości	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest przedsiębiorczość • definiuje osobowość 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia cechy osoby przedsiębiorczej 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje mocne i słabe strony własnej osobowości, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje typy osobowości 	
	2.	Role społeczne i rodzaje zachowań	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcie „rola społeczna” • definiuje pojęcie „rola organizacyjna” • rozpoznaje podstawowe rodzaje zachowań, w tym zachowania asertywne, podaje przyczyny i konsekwencje poszczególnych rodzajów zachowań 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje role przypisane i osiągnane • wyjaśnia, czym są napięcie ról oraz konflikt ról i podaje przykłady wystąpienia tych sytuacji • omawia poszczególne rodzaje zachowań w kontekście osoby przedsiębiorczej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje własne role społeczne i typowe dla nich zachowania 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje potrzebę przyjmowania postawy asertywnej w określonych sytuacjach 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje typowe role organizacyjne • wskazuje przykład postawy konformistycznej i nonkonformistycznej
	3.	Komunikacja społeczna	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „komunikacja społeczna”, „komunikacja interpersonalna”, „komunikacja werbalna”, „komunikacja niewerbalna” 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest komunikowanie się, i omawia przebieg tego procesu, charakteryzując poszczególne jego elementy • wyjaśnia znaczenie komunikacji niewerbalnej w życiu codziennym 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje wybrane elementy mowy ciała • wyjaśnia, czym są bariery komunikacyjne, i podaje ich przykłady 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje elementy skutecznej komunikacji • definiuje pojęcie „empatia” • stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i rozróżnia poziomy komunikowania

	4.	Podjęmowanie decyzji	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „decyzja”, „decydent”, „problem decyzyjny” 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje fazy procesu decyzyjnego • wymienia i charakteryzuje bariery w podejmowaniu decyzji • omawia wady oraz zalety decyzji indywidualnych i zbiorowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia zasady podejmowania racjonalnych decyzji • wyjaśnia, czym jest racjonalność decyzji 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje rodzaje decyzji 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje wpływ lu informacyjnej na jakość podjętej decyzji • charakteryzuje decy racjonalne metodologicznie or rzeczowo
	5.	Konflikty i ich rozwiązywanie. Negocjacje	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „konflikt”, „negocjacje”, „mediacje”, „arbitraż” • wymienia cechy i umiejętności przydatne w czasie negocjacji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje wybrane metody rozwiązywania konfliktów • wymienia zalety mediacji i arbitrażu 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnice między poszczególnymi rodzajami negocjacji 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje rodzaje konfliktów ze względu na podmiot i przedmiot konfliktu • identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje różnicę między technikami manipulacyjnymi a technikami negocjacyjnymi • podaje przykłady technik manipulacyjnych stosowanych podczas negocjacji • wymienia i omawia zasady prowadzenia skutecznych negocjacji
ISTOTA FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI RYNKOWEJ	6.	Gospodarka rynkowa. Podmioty gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: „gospodarka rynkowa”, „mechanizm rynkowy”, „popyt”, „podaż”, „plan Balcerowicza” • wymienia filary gospodarki centralnie sterowanej i gospodarki rynkowej 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje najważniejsze różnice między gospodarką centralnie sterowaną a gospodarką rynkową • wymienia główne podmioty gospodarki rynkowej 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia proces transformacji polskiej gospodarki • wyjaśnia, na czym polegał plan Balcerowicza 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia argumenty świadczące o nieefektywności gospodarki centralnie sterowanej 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje działania składające się na proces transformacji gospodarczej w Polsce

7.	Rynek w gospodarce	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „rynek” • wymienia funkcje rynku • klasyfikuje rynek wg przedmiotu wymiany 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje różnice między rynkiem producenta a rynkiem konsumenta 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje główne modele struktur rynkowych (monopol, oligopol, konkurencję monopolistyczną, konkurencję doskonałą) 	<ul style="list-style-type: none"> • określa rodzaje rynków występujących w najbliższym otoczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje potrzebę wspierania konkurencji i walki z monopolem
8.	Popyt, podaż i cena	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „popyt”, „podaż”, „cena”, „dobra komplementarne”, „dobra substytucyjne”, „cena równowagi rynkowej”, „punkt równowagi rynkowej” • definiuje prawo popytu • definiuje prawo podaży 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje pozacenowe czynniki kształtujące popyt • wymienia i charakteryzuje pozacenowe czynniki kształtujące podaż 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje zależność między cenami dóbr komplementarnych i dóbr substytucyjnych a wielkością popytu • analizuje na przykładzie przebieg krzywej podaży i krzywej popytu 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zjawiska nadwyżki rynkowej i niedoboru rynkowego • wyznacza na prostych przykładach punkt równowagi rynkowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zjawisko elastyczności cenowej popytu
9.	Gospodarstwa domowe	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: „gospodarstwo domowe”, „budżet domowy”, „deficyt budżetowy” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje główne źródła dochodów gospodarstw domowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje główne rodzaje wydatków gospodarstw domowych: konsumpcyjne i inwestycyjne (z podziałem na stałe i zmienne) • ocenia strukturę wydatków własnej rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> • tworzy budżet domowy swojej rodziny, a następnie zarządza nim 	<ul style="list-style-type: none"> • proponuje działania mające na celu zniwelowanie deficytu w budżecie domowym
10.	Konsument, czyli „król rynku”	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „konsument”, „gwarancja”, „reklamacja”, „zakupy na odległość”, „rekojmia” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje podstawowe prawa konsumenta • wymienia instytucje zajmujące się ochroną praw konsumentów oraz określa ich cele i zadania • podaje różnice między reklamacją a gwarancją 	<ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia prawa przysługujące konsumentom w wypadku zakupów na odległość • przedstawia prawa konsumenta z tytułu niezgodności towaru z umową 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zasady składania reklamacji w wypadku niezgodności towaru z umową • przedstawia drogę egzekwowania własnych praw przez konsumenta 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia akty prawne dotyczące ochrony praw konsumenta • wyjaśnia, na czym polega zjawisko zmowy cenowej

11.	Rola państwa w gospodarce	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „interwencjonizm państwowy”, „dobra publiczne” • wyjaśnia i rozróżnia pojęcia: „polityka makroekonomiczna” i „polityka mikroekonomiczna” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje funkcje ekonomiczne państwa 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę • określa przyczyny ingerencji państwa w gospodarkę 	<ul style="list-style-type: none"> • określa cele polityki gospodarczej, a w jej ramach – polityki fiskalnej i polityki monetarnej 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia argumenty za i przeciw ingerencji państwa w gospodarkę
12.	Wzrost i rozwój gospodarczy państwa	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „wzrost gospodarczy”, „rozwój gospodarczy”, „siła nabywcza waluty”, „cykl koniunkturalny” 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i opisuje wybrane wskaźniki wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego • wymienia fazy cyklu koniunkturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny różnic między nominalnym a realnym PKB • charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce • omawia przebieg klasycznego cyklu koniunkturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje wartości wybranych wskaźników wzrostu i rozwoju gospodarczego dla Polski z wartościami tych wskaźników dla innych państw • formułuje wnioski o poziomie rozwoju gospodarczego państwa na podstawie analizy odpowiednich wskaźników ekonomicznych • interpretuje wysokość i przyrost PKB 	<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje państwa na podstawie wartości wskaźnika rozwoju społeczno-gospodarczego (HDI) • wyjaśnia, dlaczego wskaźnik PKB ma ograniczone znaczenie przy porównywaniu jakości życia obywateli różnych państw • określa, na podstawie analizy wskaźników aktywności gospodarczej, fazę cyklu koniunkturalnego, w której znajduje się polska gospodarka

	13.	Budżet państwa	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „budżet państwa”, „podatek”, „dług publiczny” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne źródła dochodów państwa • wymienia główne wydatki budżetu państwa 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje funkcje budżetu państwa • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje podstawowe zasady budżetowe 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę 	<ul style="list-style-type: none"> • formułuje wnioski na podstawie analiz danych statystycznych dotyczących wartości deficytu budżetowego i długu publicznego państwa w relacji do PKB
PIENIĄDZ I BANKOWOŚĆ	14.	Pieniądz	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „pieniądz”, „siła nabywcza”, „inflacja”, „stopa inflacji” 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia ewaluację pieniądza • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje formy pieniądza • wymienia i charakteryzuje właściwości pieniądza • identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje funkcje pieniądza • wymienia i charakteryzuje właściwości pieniądza • omawia skutki inflacji • przedstawia sposoby przeciwdziałania inflacji 	<ul style="list-style-type: none"> • objaśnia obieg pieniądza w gospodarce 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia przyczyny zmian wartości pieniądza (siły nabywczej) • omawia poziom inflacji w Polsce w latach 1989–2010 oraz podaje jej przyczyny i działania w których wyniku nastąpiło osłabienie dynamiki procesów inflacyjnych

15.	Banki	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „bank”, „system bankowy” • wymienia elementy systemu bankowego w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje funkcje banku centralnego • rozróżnia rodzaje banków ze względu na dominującą działalność • wyjaśnia różnice między bankami komercyjnymi a bankami spółdzielczymi 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę banku centralnego w gospodarce • wymienia i charakteryzuje podstawowe narzędzia polityki pieniężnej NBP • określa znaczenie Rady Polityki Pieniężnej w kształtowaniu polityki pieniężnej NBP 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega polityka pieniężna banku centralnego • identyfikuje rodzaje polityki pieniężnej prowadzonej przez NBP • wykazuje zależność między zmianą stóp procentowych wprowadzoną przez NBP a oprocentowaniem kredytów udzielanych przez banki osobom fizycznym i przedsiębiorcom • wyjaśnia rolę banków w gospodarce 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje podstawowe różnice między bankami komercyjnymi a SKOK-ami
16.	Rachunki bankowe	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe rodzaje usług bankowych • rozróżnia rodzaje kont osobistych • wyjaśnia znaczenie terminów: „limit debetowy”, „kapitalizacja odsetek”, „karta płatnicza” 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasady funkcjonowania lokat bankowych, wymienia i charakteryzuje ich rodzaje • identyfikuje rodzaje kart płatniczych 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady rozsądnego korzystania z karty kredytowej • wyjaśnia zasady wyboru najlepszej lokaty bankowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia różnice między stałym a zmiennym oprocentowaniem lokat bankowych • oblicza należne odsetki od lokat bankowych z uwzględnieniem różnego oprocentowania i kapitalizacji • porównuje oferty wybranych usług bankowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje zależność między częstotliwością kapitalizacji odsetek a wielkością należnych odsetek lokaty bankowej

17.	Kredyty	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „kredyt”, „kredyt konsumencki”, „rzeczywista roczna stopa oprocentowania”, „pożyczka”, „zastaw hipoteczny”, „spread walutowy”, „zdolność kredytowa” • podaje różnice między kredytem a pożyczką 	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje rodzaje kredytów wg różnych kryteriów (okresu kredytowania, waluty kredytu, przeznaczenia kredytu) • omawia podstawowe prawa przysługujące kredytobiorcy w wypadku umowy kredytu konsumenckiego 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia kryteria wyboru najlepszego kredytu • wymienia najważniejsze kryteria oceny zdolności kredytowej stosowane przez banki 	<ul style="list-style-type: none"> • oblicza należne odsetki od zaciągniętego kredytu • ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje rolę Biura Informacji Kredytowej (BIK) w procesie przyznawania kredytów
18.	Pozabankowe formy inwestowania	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „inwestowanie”, „instrument finansowy”, „papiery wartościowe”, „obligacje”, „bony skarbowe”, „weksle”, „akcje”, „fundusz inwestycyjny” • identyfikuje rodzaje inwestycji wg różnych kryteriów (przedmiotu inwestycji, podmiotu inwestowania) • rozróżnia i charakteryzuje inwestycje rzeczowe i finansowe 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnice między poszczególnymi rodzajami papierów wartościowych • rozróżnia formy inwestowania kapitału • wymienia i charakteryzuje kryteria wyboru formy inwestycji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje obligacji ze względu na emitenta • wyjaśnia, czym są fundusze inwestycyjne • wyjaśnia pojęcie „emisja akcji” i zna zasady emisji 	<ul style="list-style-type: none"> • określa rodzaje akcji ze względu na sposób przenoszenia własności oraz wg uprawnień właścicieli akcji • wymienia i charakteryzuje rodzaje funduszy inwestycyjnych, uwzględniając potencjalne zyski roczne oraz ryzyko wystąpienia strat • oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie • dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia typy obligacji skarbowych w Polsce • rozróżnia ceny akcji (nominalną, emisyjną oraz rynkową) • wyjaśnia pojęcia: „jednostka uczestnictwa”, „certyfikat inwestycyjny” • wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce odgrywają fundusze inwestycyjne

	19.	Gielda	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie „gielda” oraz charakteryzuje jej rodzaje wyjaśnia znaczenie terminów: „makler”, „indeks giełdowy”, „ceduła giełdowa”, „hossa”, „bessa” 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje instytucje rynku kapitałowego w Polsce wymienia i omawia rynki giełdowe na GPW wymienia podstawowe indeksy na GPW 	<ul style="list-style-type: none"> określa miejsce GPW w systemie rynku kapitałowego wyjaśnia mechanizm funkcjonowania GPW omawia systemy notowań na GPW wyjaśnia znaczenie podstawowych wskaźników giełdowych w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje tabele z informacjami giełdowymi omawia działania podejmowane przed rozpoczęciem inwestowania na giełdzie omawia rolę giełdy w gospodarce 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia rys historyczny GPW określa miejsce GPW na europejskim rynku kapitałowym
PODATKI I UBEZPIECZENIA	20.	Podatki	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie „podatek” wyjaśnia znaczenie terminów: „zdolność prawna”, „osobowość prawna”, „podatnik”, „obowiązek podatkowy”, „przedmiot opodatkowania”, „stawka podatkowa”, „podstawa opodatkowania” 	<ul style="list-style-type: none"> argumentuje konieczność płacenia podatków wymienia i charakteryzuje funkcje podatków identyfikuje rodzaje podatków wg różnych kryteriów 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia rodzaje podatków charakteryzuje podatki progresywne, proporcjonalne i regresywne 	<ul style="list-style-type: none"> omawia klasyczne zasady podatkowe A. Smitha omawia rolę podatku VAT w polskim systemie podatkowym ocenia system podatkowy w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia argumenty za i przeciw wprowadzeniu podatku liniowego wyjaśnia znaczenie terminu „Dzień Wolności Podatkowej” porównuje stopień obciążenia podatka obywatela w różnych krajach

21.	Roczne rozliczenie podatku dochodowego	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „obowiązek podatkowy”, „dochód”, „przychód”, „koszty uzyskania przychodu”, „kwota wolna od podatku”, „ulga podatkowa”, „zaliczka na podatek dochodowy”, „płatnik podatku” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia ulgi podatkowe obowiązujące w Polsce • wymienia rodzaje formularzy podatkowych 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia sposoby obliczania podatku wg różnych stawek podatkowych • omawia zasady wspólnego opodatkowania 	<ul style="list-style-type: none"> • dobiera odpowiedni formularz podatkowy do źródeł przychodu oraz sposobu jego opodatkowania 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje strukturę dochodów podatników PIT w Polsce i jej zmianę w określonych latach
22.	Jak wypełnić roczne zeznanie podatkowe?	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia sposoby złożenia zeznania podatkowego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „Urządowe Poświadczenie Odbioru” (UPO) 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady wspólnego opodatkowania 	<ul style="list-style-type: none"> • wypełnia roczne zeznanie podatkowe na podstawie przykładowych danych 	
23.	Ubezpieczenia	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest ubezpieczenie • wyjaśnia znaczenie terminów: „ubezpieczyciel”, „ubezpieczający”, „ubezpieczony”, „system zabezpieczenia społecznego”, „ubezpieczenia publiczne”, „ubezpieczenia prywatne”, „polisa ubezpieczeniowa”, „karencja” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe obowiązki ubezpieczonego i ubezpieczyciela • wymienia filary systemu emerytalnego w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje rodzaje ubezpieczeń wg różnych kryteriów (przedmiotu ubezpieczenia, stopnia swobody w zakresie nawiązania stosunku ubezpieczenia) • charakteryzuje poszczególne filary systemu emerytalnego w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową a wysokością emerytury • wyjaśnia, jaką rolę w gospodarce odgrywają fundusze emerytalne • omawia rolę Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w polskim systemie ubezpieczeń 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje różnice między redystrybutywnym a kapitałowym modelem ubezpieczeń społecznych

PRZEDSIĘBIORSTWO

24.	Cele i rodzaje działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje ekonomiczne cele gospodarowania wymienia i charakteryzuje społeczne cele gospodarowania 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia czynniki produkcji wymienia i charakteryzuje rodzaje działalności gospodarczej 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady działań zgodnych z koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu 	<ul style="list-style-type: none"> określa rodzaj działalności gospodarczej wg PKD 2007 	
25.	Klasyfikacja przedsiębiorstw	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, kim jest przedsiębiorca wyjaśnia znaczenie terminów: „zdolność prawna”, „osobowość prawna” 	<ul style="list-style-type: none"> omawia klasyfikację wielkościową przedsiębiorstw wymienia i charakteryzuje formy własności przedsiębiorstw 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw 	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje rodzaje spółek omawia znaczenie mikroprzedsiębiorstw w polskim systemie gospodarki 	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę przedsiębiorstw z sektora MŚP w funkcjonowaniu polskiej gospodarki wymienia i charakteryzuje formy związków spółek (korporacje, monopole, holdingi, koncerny)
26.	Zakładanie firmy	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia „makrootoczenie przedsiębiorstwa”, „mikrootoczenie przedsiębiorstwa” 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje etapy zakładania własnej działalności gospodarczej wskazuje najczęstsze przyczyny niepowodzeń przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia czynniki warunkujące sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> dostosowuje formę organizacyjno-prawną do profilu działalności przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> wypełnia zintegrowany wniosek CEIDG-1
27.	Biznesplan	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, czym jest biznesplan wymienia i omawia zasady sporządzania biznesplanu wyjaśnia pojęcia: „analiza rynku”, „rynek potencjalny” 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje elementy biznesplanu 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia przydatność sporządzania biznesplanu niezależnie od etapów rozwoju przedsiębiorstwa wyjaśnia, na czym polega analiza strategiczna SWOT 	<ul style="list-style-type: none"> sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie 	

28.	Zarządzanie przedsiębiorstwem	<ul style="list-style-type: none"> definiuje terminy: „styl kierowania”, „motywowanie”, „efekt synergii” wymienia i omawia zasady pracy zespołowej 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia zasady organizacji pracy w firmie wymienia cechy dobrego kierownika (lidera zespołu) 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje elementy procesu zarządzania oraz jego przebieg wymienia różne style zarządzania i wyjaśnia, na czym one polegają wymienia i omawia cechy dobrego wykonawcy 	<ul style="list-style-type: none"> dowodzi skuteczności łączenia różnych sposobów motywowania podwładnych 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia zastosowanie różnych stylów kierowania w zależności od rodzaju przedsiębiorstwa i przedmiotu działalności
29.	Sprawozdania finansowe przedsiębiorstwa	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: „majątek trwały”, „majątek obrotowy”, „aktywa przedsiębiorstwa”, „pasywa przedsiębiorstwa”, „bilans”, „amortyzacja”, „rachunek zysków i strat”, „próg rentowności”, „koszt całkowity”, „całkowity koszt jednostkowy” 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje podstawowe składniki bilansu 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady kosztów stałych oraz zmiennych przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przykładowy wynik finansowy przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza na prostych przykładach próg rentowności omawia procedurę likwidacji działalności gospodarczej
30.	Księgowość przedsiębiorstwa	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie „rachunkowość firmy” wymienia podstawowe zasady księgowości klasyfikuje i opisuje dowody księgowe 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia funkcje rachunkowości wymienia podstawowe dokumenty księgowe firmy 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność prowadzenia rachunkowości w firmie podaje różnice między księgowością pełną a księgowością uproszczoną 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia wady oraz zalety poszczególnych form opodatkowania przedsiębiorstwa podatkiem dochodowym uzupełnia fakturę VAT na podstawie dostarczonych danych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie terminu „kreatywna księgowość” oraz omawia przyczyny i konsekwencje tego zjawiska

31.	Marketing	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest marketing, oraz wymienia jego cele • wymienia rodzaje mediów reklamowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest promocja, oraz charakteryzuje jej narzędzia • wyjaśnia, czym jest reklama, oraz omawia cele działań reklamowych • wyjaśnia znaczenie terminu „marketing mix” oraz charakteryzuje jego elementy 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zjawisko kreowania marki firmy, uwzględniając znaczenie barw firmowych
32.	Etyka w pracy i w biznesie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „etyka zawodowa” • definiuje pojęcie „mobbing” • wyjaśnia pojęcie „korupcja” 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w wypadku pracodawcy i pracownika • wymienia działania etyczne i nieetyczne w biznesie • wymienia przejawy mobbingu, jego skutki oraz sposoby przeciwdziałania mobbingowi • identyfikuje rodzaje korupcji • 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje reguły moralne i normy prawne jako elementy etycznego postępowania • wymienia zasady etycznego pracownika – kodeks etyczny • wymienia przyczyny i skutki oraz sposoby przeciwdziałania korupcji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia, rozróżnia oraz charakteryzuje podstawowe wartości etyczne w biznesie • analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która – działając zgodnie z zasadami etyki – odniosła w życiu zawodowym sukces • dowodzi negatywnego wpływu szarej strefy na gospodarkę 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje przykładowy kodeks etyki zawodowej danej profesji (np. nauczyciela)

PRACA

33.	Rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: „praca”, „humanizacja pracy”, „aktywność zawodowa”, „współczynnik aktywności zawodowej”, „bezrobocie” wyjaśnia, czym jest rynek pracy, i wymienia jego uczestników 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia pracę jako wartość wymienia i omawia bodźce skłaniające człowieka do podejmowania pracy wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> omawia skutki nadmiernego popytu na rynku pracy wymienia i charakteryzuje przyczyny oraz konsekwencje zjawiska nierównowagi na rynku pracy 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje popyt na pracę i podaż pracy, uwzględniając czynniki wpływające na wielkość popytu i podaży pracy 	<ul style="list-style-type: none"> oblicza na prostych przykładach współczynnik aktywności zawodowej
34.	Poszukiwanie pracy	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, czym jest aktywne poszukiwanie pracy wyjaśnia, jak rozpoznać własne predyspozycje i możliwości zawodowe 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia sposoby poszukiwania pracy wymienia zasady pisania CV i listu motywacyjnego wymienia najczęstsze błędy w CV i listach motywacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega rozpoznanie rynku pracy (uwzględniające zawody deficytowe i nadwyżkowe oraz najczęstsze oczekiwania pracodawców) wymienia kompetencje miękkie, na które najczęściej zwracają uwagę pracodawcy uzasadnia konieczność jednoczesnego korzystania z kilku metod szukania pracy odróżnia wiarygodne oferty pracy 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia elementy dokumentów aplikacyjnych (uwzględniając Europass) analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje tworzy dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy 	<ul style="list-style-type: none"> wypełnia formularz Europass CV w języku polskim
35.	Rozmowa kwalifikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> wymienia etapy procesu rekrutacji pracowników wyjaśnia znaczenie terminu „rozmowa kwalifikacyjna” 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie rozmowy kwalifikacyjnej w procesie rekrutacji wymienia zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zasady dobrego zaprezentowania się na rozmowie kwalifikacyjnej analizuje najczęściej zadawane pytania podczas rozmowy kwalifikacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska uczestniczy w rozmowie kwalifikacyjnej w warunkach symulowanych 	

36.	Zatrudnienie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „kodeks pracy”, „stosunek pracy”, „świadectwo pracy”, „płaca” • wymienia rodzaje umów o pracę • wymienia umowy cywilnoprawne (umowę-zlecenie i umowę o dzieło) • wymienia i omawia funkcje płacy • wymienia instytucje w Polsce stojące na straży praw pracowniczych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie Kodeksu pracy jako podstawowego aktu prawnego regulującego prawa i obowiązki pracowników oraz pracodawców • wymienia formy rozwiązania umowy o pracę • wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownika (w tym pracownika młodocianego) oraz pracodawcy • wymienia i charakteryzuje rodzaje płacy (minimalna, netto, brutto) • wymienia i charakteryzuje rodzaje systemów płac 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia podstawowe zasady prawa pracy • analizuje formy wynagrodzenia wynikające z systemu płac, a następnie wskazuje wady i zalety każdej z nich z punktu widzenia pracownika oraz pracodawcy 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje i interpretuje szczegółowe zapisy prawa pracy • analizuje formy zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych, a następnie wskazuje podstawowe cechy odróżniające je od umowy o pracę • analizuje poszczególne rodzaje umów o pracę, a następnie wskazuje ich wady i zalety z punktu widzenia pracownika oraz pracodawcy • oblicza płacę netto 	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje odpowiednie przepisy Kodeksu pracy w zależności od sytuacji problemowej
37.	Bezrobocie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: „bezrobocie”, „stopa bezrobocia”, „osoba bezrobotna”, „BAEL” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia warunki, które trzeba spełnić, aby otrzymać status bezrobotnego • charakteryzuje rodzaje bezrobocia 	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje rodzaje bezrobocia ze względu na przyczynę i formę występowania • wymienia negatywne i pozytywne skutki bezrobocia • wymienia i omawia sposoby walki z bezrobociem (pasywne i aktywne) 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę aktywnej i efektywnej walki z bezrobociem • oblicza stopę bezrobocia • analizuje dane statystyczne dotyczące wielkości i struktury bezrobocia w Polsce • formułuje wnioski na temat bezrobocia w województwie, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> • proponuje działania mające na celu ograniczenie bezrobocia w miejscu zamieszkania

	38.	Sytuacja na rynku pracy w UE	<ul style="list-style-type: none"> wymienia swobody wspólnego rynku i charakteryzuje swobodę przepływu osób 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje stopę bezrobocia wg BAEL w krajach UE i wyciąga wnioski podaje nazwy krajów UE o najwyższym poziomie bezrobocia 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przyczyny migracji zarobkowych Polaków podaje nazwy państw będących głównym celem emigracji zarobkowej Polaków 	<ul style="list-style-type: none"> omawia zróżnicowanie warunków pracy i życia w UE (uwzględniając stopę bezrobocia i przeciętne roczne dochody) omawia znaczenie gwarancji jednakowych praw w krajach UE 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje możliwości zatrudnienia w krajach UE
WSPÓLPRACA MIĘDZYNARODOWA	39.	Handel zagraniczny. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie terminów: „handel zagraniczny”, „eksport”, „import”, „bilans handlu zagranicznego” wymienia bariery ograniczające handel zagraniczny 	<ul style="list-style-type: none"> określa zakres współpracy międzynarodowej wymienia nazwy państw o największym udziale w handlu zagranicznym (eksportcie i imporcie) 	<ul style="list-style-type: none"> omawia znaczenie handlu zagranicznego w gospodarce oraz wymienia korzyści wynikające z wymiany handlowej podaje przykłady polskich „hitów eksportowych” 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia głównych partnerów handlowych Polski oraz omawia strukturę handlu zagranicznego i jego znaczenie dla naszego kraju analizuje wpływ kursu walut na handel zagraniczny i gospodarkę 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zjawisko protekcjonizmu państwowego

	<p>40. Procesy globalizacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie „globalizacja” • wyjaśnia znaczenie terminu „antyglobalista” 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje płaszczyzny globalizacji • wymienia główne centra gospodarcze i finansowe świata 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia rolę globalnych korporacji w rozwoju globalizacji • wymienia i omawia korzyści i zagrożenia wynikające z globalizacji • wymienia i charakteryzuje pozytywne i negatywne skutki globalizacji na poszczególnych jej płaszczyznach • wyjaśnia pojęcia: „bezpośrednia inwestycja zagraniczna”, „inwestycje green-field” 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę Polski • podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji • wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje różnicę między antyglobalistami a alterglobalistami
--	--	--	---	---	---	--

Wymagania edukacyjne do podręcznika Krok w przedsiębiorczość

Material nauczania	L.g.	Wymagania podstawowe Uczeń poprawnie:	Kat.	Wymagania podstawowe Uczeń poprawnie:	Kat.
I. KOMUNIKACJA INTERPERSONALNA					
Kim jest osoba przedsiębiorcza? Typy osobowości <ul style="list-style-type: none"> • Osoba przedsiębiorcza • Moje mocne i słabe strony • Typy osobowości 	7	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest przedsiębiorczość • wymienia cechy osoby przedsiębiorczej • definiuje osobowość 	A B A	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje mocne i słabe strony własnej osobowości, odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej • rozróżnia i charakteryzuje typy osobowości 	C C
Role społeczne i rodzaje zachowań <ul style="list-style-type: none"> • Role społeczne • Konflikty ról • Role organizacyjne • Rodzaje zachowań • Asertywność 		<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcie „rola społeczna” • rozróżnia i charakteryzuje role przypisane i osiągnane • wyjaśnia, czym są napięcie ról oraz konflikt ról i podaje przykłady występowania tych sytuacji • definiuje pojęcie „rola organizacyjna” • rozpoznaje podstawowe rodzaje zachowań, w tym zachowania asertywne, podaje przyczyny i konsekwencje poszczególnych rodzajów zachowań • omawia poszczególne rodzaje zachowań w kontekście osoby przedsiębiorczej 	A C C A C C	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje własne role społeczne i typowe dla nich zachowania • rozróżnia i charakteryzuje typowe role organizacyjne • wskazuje przykłady postawy konformistycznej i nonkonformistycznej • wykazuje potrzebę przyjmowania postawy asertywnej w określonych sytuacjach 	C C C C
Komunikacja społeczna <ul style="list-style-type: none"> • Komunikacja społeczna • Komunikacja interpersonalna • Przebieg procesu komunikacji • Komunikacja werbalna • Komunikacja niewerbalna – mowa ciała • Bariery komunikacyjne • Skuteczne komunikowanie się 		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „komunikacja społeczna”, „komunikacja interpersonalna”, „komunikacja werbalna”, „komunikacja niewerbalna” • wyjaśnia, czym jest komunikowanie się, i omawia przebieg tego procesu, charakteryzując poszczególne jego elementy • wyjaśnia znaczenie komunikacji niewerbalnej w życiu codziennym 	A C B	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje wybrane elementy mowy ciała • wyjaśnia, czym są bariery komunikacyjne, i podaje ich przykłady • wymienia i charakteryzuje elementy skutecznej komunikacji • definiuje pojęcie „empatia” • wymienia i rozróżnia poziomy komunikowania • stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska 	C B B A C D

<p>Podejmowanie decyzji</p> <ul style="list-style-type: none"> • Proces decyzyjny i jego fazy • Rodzaje decyzji • Wady oraz zalety indywidualnego i grupowego podejmowania decyzji • Bariery w podejmowaniu decyzji • Racjonalność decyzji 					
<p>Konflikty i ich rozwiązywanie. Negocjacje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konflikt i jego rodzaje • Metody rozwiązywania konfliktów • Negocjacje • Mediacje i arbitraż 		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „decyzja”, „decydent”, „problem decyzyjny” • rozróżnia i charakteryzuje fazy procesu decyzyjnego • omawia wady oraz zalety decyzji indywidualnych i zbiorowych • wymienia i charakteryzuje bariery w podejmowaniu decyzji 	<p>A</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje rodzaje decyzji • wykazuje wpływ luki informacyjnej na jakość podjętej decyzji • wyjaśnia, czym jest racjonalność decyzji • charakteryzuje decyzje racjonalne metodologicznie oraz rzeczowo • wymienia i omawia zasady podejmowania racjonalnych decyzji 	<p>C</p> <p>D</p> <p>A</p> <p>C</p> <p>C</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „konflikt”, „negocjacje”, „mediacje”, „arbitraż” • wymienia i charakteryzuje wybrane metody rozwiązywania konfliktów • wymienia cechy i umiejętności przydatne w czasie negocjacji • wymienia zalety mediacji i arbitrażu 	<p>A</p> <p>C</p> <p>A</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje rodzaje konfliktów ze względu na podmiot i przedmiot konfliktu • wskazuje różnice pomiędzy poszczególnymi rodzajami negocjacji • podaje różnice pomiędzy technikami manipulacyjnymi a technikami negocjacyjnymi • podaje przykłady technik manipulacyjnych stosowanych podczas negocjacji • wymienia i omawia zasady prowadzenia skutecznych negocjacji • identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji 	<p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>D</p>
II. ISTOTA FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI RYNKOWEJ					
<p>Gospodarka rynkowa.</p> <p>Podmioty gospodarki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gospodarka centralnie sterowana • Transformacja polskiej gospodarki • Plan Balcerowicza • Gospodarka rynkowa • Podmioty gospodarki rynkowej • Prawo podaży i popytu 	10	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcie: „gospodarka” • definiuje pojęcia: „gospodarka rynkowa”, „mechanizm rynkowy”, „popyt”, „podaż”, „plan Balcerowicza” • wymienia filary gospodarki centralnie sterowanej i gospodarki rynkowej • podaje najważniejsze różnice między gospodarką centralnie sterowaną a gospodarką rynkową • wymienia główne podmioty gospodarki rynkowej 	<p>A</p> <p>A</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia argumenty świadczące o nieefektywności gospodarki centralnie sterowanej • omawia proces transformacji polskiej gospodarki • charakteryzuje działania składające się na proces transformacji gospodarczej w Polsce • wyjaśnia, na czym polegał plan Balcerowicza 	<p>C</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>D</p>
<p>Rynek w gospodarce</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rynek i jego rodzaje • Funkcje rynku • Struktury rynkowe 					

	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „rynek” • wymienia funkcje rynku • podaje różnice między rynkiem producenta a rynkiem konsumenta • klasyfikuje rynek wg przedmiotu wymiany 	A A C C	<ul style="list-style-type: none"> • określa rodzaje rynków występujących w najbliższym otoczeniu • wymienia i charakteryzuje główne modele struktur rynkowych (monopol, oligopol, konkurencję monopolistyczną, konkurencję doskonałą) • wykazuje potrzebę wspierania konkurencji i walki z monopolem 	C C D
Popyt, podaż i cena <ul style="list-style-type: none"> • Popyt • Podaż • Krzywa popytu i krzywa podaży • Punkt i cena równowagi rynkowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „popyt”, „podaż”, „cena”, „dobra komplementarne”, „dobra substytucyjne”, „cena równowagi rynkowej”, „punkt równowagi rynkowej” • wymienia i charakteryzuje pozacenowe czynniki kształtujące popyt • definiuje prawo popytu • wymienia i charakteryzuje pozacenowe czynniki kształtujące podaż • definiuje prawo podaży 	A C A C A	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje zależność między cenami dóbr komplementarnych i dóbr substytucyjnych a wielkością popytu • wyjaśnia zjawiska nadwyżki rynkowej i niedoboru rynkowego • wyznacza na prostych przykładach punkt równowagi rynkowej • analizuje na przykładzie przebieg krzywej podaży i krzywej popytu • wyjaśnia zjawisko elastyczności cenowej popytu 	D C C C C
Gospodarstwo domowe <ul style="list-style-type: none"> • Gospodarstwo domowe i jego dochody • Wydatki gospodarstw domowych • Deficyt w domowych finansach • Budżet gospodarstwa domowego 				
Konsument, czyli „król rynku” <ul style="list-style-type: none"> • Konsument i jego prawa • Instytucje stojące na straży praw konsumenta • Zjawisko zmywy cenowej • Niezgodność towaru z umową • Gwarancja • Reklamacja 				

<ul style="list-style-type: none"> • Prawa e-konsumenta • Rękojmia 	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: „gospodarstwo domowe”, „budżet domowy”, „deficyt budżetowy” • wymienia i charakteryzuje główne źródła dochodów gospodarstw domowych 	<p>A</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje główne rodzaje wydatków gospodarstw domowych: konsumpcyjne i inwestycyjne (z podziałem na stałe i zmienne) • ocenia strukturę wydatków własnej rodziny • tworzy budżet domowy swojej rodziny, a następnie zarządza nim • proponuje działania mające na celu zniwelowanie deficytu w budżecie domowym 	<p>B</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>D</p>
<p>Rola państwa w gospodarce</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny ingerencji państwa w gospodarkę • Funkcje ekonomiczne państwa • Polityka gospodarcza państwa • Polityka fiskalna i monetarna państwa • Narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „konsument”, „gwarancja”, „reklamacja”, „zakupy na odległość”, „rękojmia” • wymienia i charakteryzuje podstawowe prawa konsumenta • wymienia instytucje zajmujące się ochroną praw konsumentów oraz określa ich cele i zadania • podaje różnice między reklamacją a gwarancją 	<p>A</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia prawa konsumenta z tytułu niezgodności towaru z umową • wyróżnia prawa przysługujące konsumentom w wypadku zakupów na odległość • przedstawia zasady składania reklamacji w wypadku niezgodności towaru z umową • przedstawia drogę egzekwowania własnych praw przez konsumenta • wymienia akty prawne dotyczące ochrony praw konsumenta • wyjaśnia, na czym polega zjawisko zmywy cenowej 	<p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>B</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „interwencjonizm państwowy”, „dobra publiczne” • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje funkcje ekonomiczne państwa • wyjaśnia i rozróżnia pojęcia: „polityka makroekonomiczna” i „polityka mikroekonomiczna” 	A	<ul style="list-style-type: none"> • określa cele polityki gospodarczej, a w jej ramach – polityki fiskalnej i polityki monetarnej • określa przyczyny ingerencji państwa w gospodarkę • przedstawia argumenty za i przeciw ingerencji państwa w gospodarkę • wymienia i charakteryzuje narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę 	B
	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „wzrost gospodarczy”, „rozwój gospodarczy”, „siła nabywcza waluty”, „cykl koniunkturalny” • rozróżnia i opisuje wybrane wskaźniki wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego • wymienia fazy cyklu koniunkturalnego 	A C A	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje wartości wybranych wskaźników wzrostu i rozwoju gospodarczego dla Polski z wartościami tych wskaźników dla innych państw • formułuje wnioski o poziomie rozwoju gospodarczego państwa na podstawie analizy odpowiednich wskaźników ekonomicznych • klasyfikuje państwa na podstawie wartości wskaźnika rozwoju społecznego (HDI) • interpretuje wysokość i przyrost PKB • wyjaśnia przyczyny różnic między nominalnym a realnym PKB • wyjaśnia, dlaczego wskaźnik PKB ma ograniczone znaczenie przy porównywaniu jakości życia obywateli różnych państw • omawia przebieg klasycznego cyklu koniunkturalnego • charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce • określa, na podstawie analizy wskaźników aktywności gospodarczej, fazę cyklu koniunkturalnego, w której znajduje się polska gospodarka 	D D D C C D C C D
Budżet państwa				
<ul style="list-style-type: none"> • Budżet państwa i jego funkcje • Dochody i wydatki budżetu państwa 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „budżet państwa”, „podatek”, „dług publiczny” • wymienia główne źródła dochodów państwa 	A B	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje funkcje budżetu państwa • wymienia, rozróżnia i charakteryzuje 	C C

Deficyt budżetowy i dług publiczny a gospodarka		<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne wydatki budżetu państwa 	B	<p>podstawowe zasady budżetowe</p> <ul style="list-style-type: none"> ocenia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę formułuje wnioski na podstawie analizy danych statystycznych dotyczących wartości deficytu budżetowego i długu publicznego państwa w relacji do PKB 	D D
III. PIENIĄDZ I BANKOWOŚĆ					
Pieniądz <ul style="list-style-type: none"> Ewolucja form pieniądza Właściwości, funkcje i cechy pieniądza Obieg pieniądza w gospodarce Inflacja i jej rodzaje Inflacja w Polsce 	10	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie terminów: „pieniądz”, „siła nabywcza”, „inflacja”, „stopa inflacji” omawia ewaluację form pieniądza wymienia, rozróżnia i charakteryzuje formy pieniądza wymienia i omawia cechy pieniądza identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji 	A	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje funkcje pieniądza wymienia i charakteryzuje cechy pieniądza omawia skutki inflacji przedstawia sposoby przeciwdziałania inflacji objaśnia obieg pieniądza w gospodarce omawia przyczyny zmian wartości pieniądza (siły nabywczej) omawia poziom inflacji w Polsce w latach 1989–2010 oraz podaje jej przyczyny i działania, w których wyniku nastąpiło 	C C C C C
Banki <ul style="list-style-type: none"> Polski system bankowy Bank centralny Banki komercyjne Rola banków w gospodarce 			C C		
Rachunki bankowe <ul style="list-style-type: none"> Rodzaje usług bankowych Rachunek bankowy Konta osobiste Konta firmowe Lokaty bankowe Karty płatnicze 			A B C B B		C B B C C C D C C
Kredyty <ul style="list-style-type: none"> Kredyty i ich rodzaje Kredyt konsumencki RRSO Pożyczki 			B		D C C

<p>Pozabankowe formy inwestowania</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inwestycje i ich podział • Inwestycje finansowe • Obligacje • Bony skarbowe i weksle • Akcje • Fundusze inwestycyjne 		<ul style="list-style-type: none"> • w kształtowaniu polityki pieniężnej NBP • podaje podstawowe różnice między bankami komercyjnymi a SKOK-ami 	
<p>Giełda</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rynek kapitałowy w Polsce • Rynek pierwotny i rynek wtórny • Giełda • Analiza tabel z informacjami giełdowymi • System notowań na GPW • Główne indeksy giełdowe na GPW • Historia warszawskiej giełdy <p>Rola giełdy w gospodarce</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe rodzaje usług bankowych • rozróżnia rodzaje kont osobistych • wyjaśnia znaczenie terminów: „limit debetowy”, „kapitalizacja odsetek”, „karta płatnicza” • identyfikuje rodzaje kart płatniczych • wyjaśnia zasady funkcjonowania lokat bankowych, wymienia i charakteryzuje ich rodzaje 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady rozsądnego korzystania z karty kredytowej • wyjaśnia zasady wyboru najlepszej lokaty bankowej • porównuje oferty wybranych usług bankowych • oblicza należne odsetki od lokat bankowych z uwzględnieniem różnego oprocentowania i kapitalizacji • wykazuje zależność między częstotliwością kapitalizacji odsetek a wielkością należnych odsetek od lokaty bankowej • wyjaśnia różnice między stałym a zmiennym oprocentowaniem lokat bankowych, 	<p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>B</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje rodzaje kredytów wg różnych kryteriów (okresu kredytowania, waluty kredytu, przeznaczenia kredytu) • wyjaśnia znaczenie terminów: „kredyt”, „kredyt konsumencki”, „rzeczywista roczna stopa oprocentowania”, „pożyczka”, „zastaw hipoteczny”, „spread walutowy”, „zdolność kredytowa” • omawia podstawowe prawa przysługujące kredytobiorcy w wypadku umowy kredytu konsumenckiego • podaje różnice między kredytem a pożyczką 	<p>A</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia najważniejsze kryteria oceny zdolności kredytowej stosowane przez banki • wskazuje rolę Biura Informacji Kredytowej (BIK) w procesie przyznawania kredytów • oblicza należne odsetki od zaciągniętego kredytu • ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie • wymienia i omawia kryteria wyboru najlepszego kredytu 	<p>B</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>C</p>
--	--	-------------------------------------	--	--

		<p>wyjaśnia znaczenie terminów: „inwestowanie”, „instrument finansowy”, „papiery wartościowe”, „obligacje”, „bony skarbowe”, „weksle”, „akcje”, „fundusz inwestycyjny”</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i charakteryzuje inwestycje rzeczowe i finansowe • wskazuje różnice między poszczególnymi rodzajami papierów wartościowych • identyfikuje rodzaje inwestycji wg różnych kryteriów (przedmiotu inwestycji, podmiotu inwestowania) • rozróżnia formy inwestowania kapitału • wymienia i charakteryzuje kryteria wyboru formy inwestycji 	<p>A</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje obligacji ze względu na emitenta • wymienia typy obligacji skarbowych w Polsce • określa rodzaje akcji ze względu na sposób przenoszenia własności oraz wg uprawnień właścicieli akcji • wyjaśnia pojęcie „emisja akcji” i zna zasady emisji • wyjaśnia, czym są fundusze inwestycyjne • rozróżnia ceny akcji (nominalną, emisyjną oraz rynkową) • wyjaśnia pojęcia: „jednostka uczestnictwa”, „certyfikat inwestycyjny” • wymienia i charakteryzuje rodzaje funduszy inwestycyjnych, uwzględniając potencjalne zyski roczne oraz ryzyko wystąpienia strat • oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie • dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania • wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce odgrywają fundusze inwestycyjne 	<p>B</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>B</p> <p>A</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>C</p>
--	--	--	---	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie „giełda” oraz charakteryzuje jej rodzaje wymienia i charakteryzuje instytucje rynku kapitałowego w Polsce wymienia i omawia rynki giełdowe na GPW wyjaśnia znaczenie terminów: „makler”, „indeks giełdowy”, „ceduła giełdowa”, „hossa”, „bessa” wymienia podstawowe indeksy na GPW 	<p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>A</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> określa miejsce GPW w systemie rynku kapitałowego wyjaśnia mechanizm funkcjonowania GPW omawia systemy notowań na GPW analizuje tabele z informacjami giełdowymi wyjaśnia znaczenie podstawowych wskaźników giełdowych w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie omawia działania podejmowane przed rozpoczęciem inwestowania na giełdzie omawia rolę giełdy w gospodarce przedstawia rys historyczny GPW określa miejsce GPW na europejskim rynku kapitałowym 	<p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p>
IV. PODATKI I UBEZPIECZENIA					
<p>Podatki</p> <ul style="list-style-type: none"> Pojęcie, funkcje i rodzaje podatków Klasyczne zasady podatkowe Klasyfikacja podatków w Polsce Podatki pośrednie i bezpośrednie VAT Dzień Wolności Podatkowej 	7	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie „podatek” argumentuje konieczność płacenia podatków wyjaśnia znaczenie terminów: „zdolność prawna”, „osobowość prawna”, „podatnik”, „obowiązek podatkowy”, „przedmiot opodatkowania”, „stawka podatkowa”, „podstawa opodatkowania” wymienia i charakteryzuje funkcje podatków identyfikuje rodzaje podatków wg różnych kryteriów 	<p>A</p> <p>B</p> <p>A</p> <p>C</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> omawia klasyczne zasady podatkowe A. Smitha wymienia i omawia rodzaje podatków przedstawia argumenty za i przeciw wprowadzeniu podatku liniowego wyjaśnia znaczenie terminu „Dzień Wolności Podatkowej” porównuje stopień obciążenia podatkami obywatela w różnych krajach charakteryzuje podatki progresywne, proporcjonalne i regresywne omawia rolę podatku VAT w polskim systemie podatkowym ocenia system podatkowy w Polsce 	<p>C</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>A</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>D</p>
<p>Roczne rozliczenie podatku dochodowego</p> <ul style="list-style-type: none"> Podmiot opodatkowania Przedmiot opodatkowania Sposoby obliczania podatku Kwota wolna od podatku Ulgi podatkowe Wspólne opodatkowanie Rodzaje formularzy podatkowych Rozliczenie podatku przez pracodawcę 					

	<ul style="list-style-type: none"> • • wyjaśnia znaczenie terminów: „obowiązek podatkowy”, „dochód”, „przychód”, „koszty uzyskania przychodu”, „kwota wolna od podatku”, „ulga podatkowa”, „zaliczka na podatek dochodowy”, „płatnik podatku” • wymienia ulgi podatkowe obowiązujące w Polsce • wymienia rodzaje formularzy podatkowych 	<p>A</p> <p>B</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia sposoby obliczania podatku wg różnych stawek podatkowych • omawia zasady wspólnego opodatkowania • dobiera odpowiedni formularz podatkowy do źródeł przychodu oraz sposobu jego opodatkowania • analizuje strukturę dochodów podatników PIT w Polsce i jej zmiany w określonych latach 	<p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>D</p>
<p>Jak wypełnić roczne zeznanie podatkowe?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wypełnianie rocznego zeznania podatkowego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „Urządowe Poświadczenie Odbioru” (UPO) •wymienia sposoby złożenia zeznania podatkowego 	<p>A</p> <p>A</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady wspólnego opodatkowania • wypełnia roczne zeznanie podatkowe na podstawie przykładowych danych 	<p>B</p> <p>D</p>
<p>Ubezpieczenia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje ubezpieczeń • Ochrona ubezpieczeniowa • Suma ubezpieczenia • Roszczenia z umowy ubezpieczenia • Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny 				

<ul style="list-style-type: none"> • Obowiązki ubezpieczonego i ubezpieczyciela • Ubezpieczenia zdrowotne • Ubezpieczenia społeczne • Polski system emerytalny • Otwarte Fundusze Emerytalne 		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest ubezpieczenie • wyjaśnia znaczenie terminów: „ubezpieczyciel”, „ubezpieczający”, „ubezpieczony”, „system zabezpieczenia społecznego”, „ubezpieczenia publiczne”, „ubezpieczenia prywatne”, „polisa ubezpieczeniowa”, „karencja” • wymienia podstawowe obowiązki ubezpieczonego i ubezpieczyciela • wymienia filary systemu emerytalnego w Polsce 	<p>A A A A</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje rodzaje ubezpieczeń wg różnych kryteriów (przedmiotu ubezpieczenia, stopnia swobody w zakresie nawiązania stosunku ubezpieczenia) • omawia rolę Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego w polskim systemie ubezpieczeń • charakteryzuje poszczególne filary systemu emerytalnego w Polsce • wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową a wysokością emerytury • wyjaśnia, jaką rolę w gospodarce odgrywają fundusze emerytalne • podaje różnice między redystrybutywnym a kapitałowym modelem ubezpieczeń społecznych 	<p>C B B D C B</p>
V. PRZEDSIĘBIORSTWO					
<p>Cele i rodzaje działalności gospodarczej</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomiczne cele gospodarowania • Społeczne cele gospodarowania • Czynniki produkcji • Rodzaje działalności gospodarczej • Polska Klasyfikacja Działalności (PKD) 	12	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje ekonomiczne cele gospodarowania • wymienia i charakteryzuje społeczne cele gospodarowania • wymienia i omawia czynniki produkcji • wymienia i charakteryzuje rodzaje działalności gospodarczej 	<p>C C B B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady działań zgodnych z koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu • określa rodzaj działalności gospodarczej wg PKD 2007 	<p>C C</p>
		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, kim jest przedsiębiorca • wyjaśnia znaczenie terminów: „zdolność 	<p>A A</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw 	<p>C</p>

Klasyfikacja przedsiębiorstw <ul style="list-style-type: none"> Przedsiębiorca Formy własności przedsiębiorstw Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw Podział spółek i ich rodzaje Wielkość przedsiębiorstw Związki spółek 	<p>prawna”, „osobowość prawna”</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia i charakteryzuje formy własności przedsiębiorstw omawia klasyfikację wielkościową przedsiębiorstw 	<p>B</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje rodzaje spółek określa rolę przedsiębiorstw z sektora MŚP w funkcjonowaniu polskiej gospodarki wymienia i charakteryzuje formy związków spółek (korporacje, monopole, holdingi, koncerny) omawia znaczenie mikroprzedsiębiorstw w polskim systemie gospodarki 	<p>C</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>D</p>
Zakładanie firmy <ul style="list-style-type: none"> Otoczenie przedsiębiorstwa Zakładanie własnej działalności gospodarczej Sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia „makrootoczenie przedsiębiorstwa”, „mikrootoczenie przedsiębiorstwa” wymienia i charakteryzuje etapy zakładania własnej działalności gospodarczej wskazuje najczęstsze przyczyny niepowodzeń przedsiębiorstwa 	<p>B</p> <p>C</p> <p>A</p>	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia czynniki warunkujące sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa dostosowuje formę organizacyjno-prawną do profilu działalności przedsiębiorstwa wypełnia zintegrowany wniosek CEIDG-1 	<p>B</p> <p>D</p> <p>D</p>
Biznesplan <ul style="list-style-type: none"> Pojęcie biznesplanu Zasady sporządzania biznesplanu Elementy biznesplanu i ich analiza Analiza strategiczna SWOT 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, czym jest biznesplan wymienia i omawia zasady sporządzania biznesplanu wymienia i charakteryzuje elementy biznesplanu wyjaśnia pojęcia: „analiza rynku” i „rynek potencjalny” 	<p>B</p> <p>C</p> <p>A</p> <p>A</p>	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia przydatność sporządzania biznesplanu niezależnie od etapów rozwoju przedsiębiorstwa wyjaśnia, na czym polega analiza strategiczna SWOT sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa oparty na biznesplanie 	<p>C</p> <p>C</p> <p>D</p>
Zarządzanie przedsiębiorstwem <ul style="list-style-type: none"> Przebieg procesu zarządzania Dobór pracowników Zasady organizacji pracy w firmie Cechy dobrego kierownika (lidera) zespołu Motywowanie Zasady pracy zespołowej Cechy wykonawcy Kontrola firmy 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia zasady organizacji pracy w firmie definiuje terminy: „styl kierowania”, „motywowanie”, „efekt synergii” wymienia cechy dobrego kierownika (lidera zespołu) 	<p>A</p> <p>B</p> <p>A</p>	<ul style="list-style-type: none"> wymienia różne style zarządzania i wyjaśnia, na czym one polegają wymienia i charakteryzuje elementy procesu zarządzania oraz jego przebieg ocenia zastosowanie różnych stylów kierowania w zależności od rodzaju 	<p>A</p> <p>C</p> <p>D</p>

<p>Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktywa, pasywa i bilans przedsiębiorstwa • Koszty • Wynik finansowy działalności • Rachunek zysków i strat • Wskaźniki analizy finansowej • Próg rentowności • Likwidacja działalności gospodarczej 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia zasady pracy zespołowej 	B	<p>przedsiębiorstwa i przedmiotu działalności</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia cechy dobrego wykonawcy • dowodzi skuteczności łączenia różnych sposobów motywowania podwładnych 	B C
<p>Księgowość przedsiębiorstwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rachunkowość firmy • Podstawowe zasady księgowości • Dokumenty księgowe firmy • Księgowość pełna i uproszczona • Podatki przedsiębiorstwa • Kreatywna księgowość 	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: „majątek trwały”, „majątek obrotowy”, „aktywa przedsiębiorstwa”, „pasywa przedsiębiorstwa”, „bilans”, „amortyzacja”, „rachunek zysków i strat”, „próg rentowności”, „koszt całkowity”, „całkowity koszt jednostkowy” • wymienia i charakteryzuje podstawowe składniki bilansu 	A C	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady kosztów stałych oraz zmiennych przedsiębiorstwa • analizuje przykładowy wynik finansowy przedsiębiorstwa • wyznacza na prostych przykładach próg rentowności • omawia procedurę likwidacji działalności gospodarczej 	B D D C
	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcie „rachunkowość firmy” 	A	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność prowadzenia 	C

<p>Marketing</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie marketingu • Marketing mix • Narzędzia promocji • Reklama i jej oddziaływanie na konsumenta • Media reklamowe • Kreowanie marki firmy 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia funkcje rachunkowości • wymienia podstawowe zasady księgowości • wymienia podstawowe dokumenty księgowe firmy • klasyfikuje i opisuje dowody księgowe 	<p>B B A C</p>	<p>rachunkowości w firmie</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje różnice między księgowością pełną a księgowością uproszczoną • uzupełnia fakturę VAT na podstawie dostarczonych danych • wymienia i omawia wady oraz zalety poszczególnych form opodatkowania przedsiębiorstwa podatkiem dochodowym • wyjaśnia znaczenie terminu „kreatywna księgowość” oraz omawia przyczyny i konsekwencje tego zjawiska 	<p>B D B B</p>
<p>Etyka w pracy i w biznesie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie etyki • Etyka w biznesie • Etyka zawodowa • Etyka przedsiębiorstwa • Nieetyczne zachowania w biznesie • Mobbing • Nieetyczne zachowania pracownika • Korupcja 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest marketing, oraz wymienia jego cele • wyjaśnia znaczenie terminu „marketing mix” oraz charakteryzuje jego elementy • wyjaśnia, czym jest promocja, oraz charakteryzuje jej narzędzia • wyjaśnia, czym jest reklama, oraz omawia cele działań reklamowych • wymienia rodzaje mediów reklamowych 	<p>B C C C B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych • omawia zjawisko kreowania marki firmy, uwzględniając znaczenie barw firmowych • wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów 	<p>C C C</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „etyka zawodowa” • wymienia działania etyczne i nieetyczne w biznesie • rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w wypadku pracodawcy i pracownika • definiuje pojęcie „mobbing” • wymienia przejawy mobbingu, jego skutki oraz sposoby przeciwdziałania mobbingowi • wyjaśnia pojęcie „korupcja” 	<p>A B C A B A</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje reguły moralne i normy prawne jako elementy etycznego postępowania • wymienia, rozróżnia oraz charakteryzuje podstawowe wartości etyczne w biznesie • dowodzi negatywnego wpływu szarej strefy na gospodarkę • analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która – działając zgodnie z zasadami etyki – odniosła w życiu zawodowym sukces • wymienia zasady etycznego pracownika – kodeks etyczny • identyfikuje rodzaje korupcji • wymienia przyczyny i skutki oraz sposoby przeciwdziałania korupcji • analizuje przykładowy kodeks etyki zawodowej danej profesji (np. nauczyciela) 	<p>B B D D B C B D</p>
VI. PRACA					
Rynek pracy <ul style="list-style-type: none"> • Praca jako wartość • Rynek pracy • Zasoby siły roboczej • Współczynnik aktywności zawodowej • Nierównowaga na rynku pracy 	10	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: „praca”, „humanizacja pracy”, „aktywność zawodowa”, „współczynnik aktywności zawodowej”, „bezrobocie” • przedstawia pracę jako wartość • wymienia i omawia bodźce skłaniające człowieka do podejmowania pracy • wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka • wyjaśnia, czym jest rynek pracy, i wymienia jego uczestników 	<p>A B C B B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia skutki nadmiernego popytu na rynku pracy • wymienia i charakteryzuje przyczyny oraz konsekwencje zjawiska nierównowagi na rynku pracy • analizuje popyt na pracę i podaż pracy, uwzględniając czynniki wpływające na wielkość popytu i podaży pracy • oblicza na prostych przykładach współczynnik aktywności zawodowej 	<p>C B C D</p>
Poszukiwanie pracy <ul style="list-style-type: none"> • Aktywne poszukiwanie pracy • Oczekiwania pracodawców wobec przyszłych pracowników • Kompetencje twarde i miękkie • Własne predyspozycje zawodowe • Sposoby poszukiwania pracy 		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest aktywne poszukiwanie pracy • wyjaśnia, jak rozpoznać własne predyspozycje i możliwości zawodowe 	<p>B C</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega rozpoznanie rynku pracy (uwzględniające zawody deficytowe i nadwyżkowe oraz najczęstsze oczekiwania pracodawców) 	<p>C</p>

<p>Rozmowa kwalifikacyjna</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rekrutacja pracowników – proces rekrutacji i jego etapy • Rozmowa kwalifikacyjna • Przygotowanie do rozmowy kwalifikacyjnej • Zasady prezentacji podczas rozmowy kwalifikacyjnej • Najczęstsze pytania podczas rozmowy kwalifikacyjnej • Błędy podczas rozmowy kwalifikacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i omawia sposoby poszukiwania pracy • wymienia zasady pisania CV i listu motywacyjnego • wymienia najczęstsze błędy w CV i listach motywacyjnych 	<p>C</p> <p>C</p> <p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia kompetencje miękkie, na które najczęściej zwracają uwagę pracodawcy • uzasadnia konieczność jednoczesnego korzystania z kilku metod szukania pracy • wymienia i omawia elementy dokumentów aplikacyjnych (uwzględniając Europass) • tworzy dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy • odróżnia wiarygodne oferty pracy • wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje • analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim • wypełnia formularz Europass CV w języku polskim 	<p>B</p> <p>D</p> <p>B</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>D</p>
<p>Zatrudnienie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podstawy prawne zatrudnienia • Formy zatrudnienia • Umowy o pracę • Umowa-zlecenie i umowa o dzieło • Prawa i obowiązki pracownika • Prawa i obowiązki pracodawcy • Płaca i jej funkcje • Rodzaje systemów płac • Ochrona prawna pracowników 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia etapy procesu rekrutacji pracowników • wyjaśnia znaczenie terminu „rozmowa kwalifikacyjna” • wyjaśnia znaczenie rozmowy kwalifikacyjnej w procesie rekrutacji • wymienia zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej 	<p>A</p> <p>A</p> <p>B</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia zasady dobrego zaprezentowania się na rozmowie kwalifikacyjnej • stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska • analizuje najczęściej zadawane pytania podczas rozmowy kwalifikacyjnej • uczestniczy w rozmowie kwalifikacyjnej 	<p>B</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>D</p>
<p>Bezrobocie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie i pomiar bezrobocia • Rodzaje bezrobocia • Przyczyny i skutki bezrobocia • Metody walki z bezrobociem • Bezrobocie w Polsce 				

<p>Sytuacja na rynku pracy w UE</p> <ul style="list-style-type: none">• Swoboda przepływu osób w krajach UE• Gwarancja jednakowych praw• Zróżnicowanie warunków pracy i życia w UE• Migracje zarobkowe <p>Oferty pracy dla Polaków w krajach UE</p>				<p>w warunkach symulowanych</p>	
---	--	--	--	---------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: „kodeks pracy”, „stosunek pracy”, „świadcstwo pracy”, „płaca” • wymienia rodzaje umów o pracę • wymienia formy rozwiązania umowy o pracę • wymienia umowy cywilnoprawne (umowę-zlecenie i umowę o dzieło) • wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownika (w tym pracownika młodocianego) oraz pracodawcy • wymienia i charakteryzuje rodzaje płacy (minimalna, netto, brutto) • wymienia i omawia funkcje płacy • wymienia i charakteryzuje rodzaje systemów płac • wymienia nazwy instytucji w Polsce stojących na straży praw pracowniczych • wyjaśnia znaczenie Kodeksu pracy jako podstawowego aktu prawnego 	<p>A</p> <p>B</p> <p>B</p> <p>A</p> <p>A</p> <p>C</p> <p>B</p> <p>B</p> <p>B</p> <p>D</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje i interpretuje szczegółowe zapisy prawa pracy • wymienia i omawia podstawowe zasady prawa pracy • analizuje formy zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych, a następnie wskazuje podstawowe cechy odróżniające je od umowy o pracę • analizuje poszczególne rodzaje umów o pracę, a następnie wskazuje ich wady i zalety z punktu widzenia pracownika oraz pracodawcy • stosuje odpowiednie przepisy Kodeksu pracy w zależności od sytuacji problemowej • analizuje formy wynagrodzenia wynikające z systemu płac, a następnie wskazuje wady i zalety każdej z nich z punktu widzenia pracownika oraz pracodawcy • oblicza płacę netto 	<p>D</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>D</p> <p>D</p>
--	--	---	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: „bezrobocie”, „stopa bezrobocia”, „osoba bezrobotna”, „BAEL” • wymienia warunki, które trzeba spełnić, aby otrzymać status bezrobotnego • charakteryzuje rodzaje bezrobocia 	<p>A</p> <p>A</p> <p>C</p>	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje rodzaje bezrobocia ze względu na przyczynę i formę występowania • wymienia negatywne i pozytywne skutki bezrobocia • wymienia i omawia sposoby walki z bezrobociem (pasywne i aktywne) • uzasadnia potrzebę aktywnej i efektywnej walki z bezrobociem • oblicza stopę bezrobocia • analizuje dane statystyczne dotyczące wielkości i struktury bezrobocia w Polsce • formułuje wnioski na temat bezrobocia w województwie, w którym mieszka • proponuje działania mające na celu ograniczenie bezrobocia w miejscu zamieszkania 	<p>C</p> <p>B</p> <p>C</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>C</p> <p>D</p> <p>D</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia swobody wspólnego rynku i charakteryzuje swobodę przepływu osób • analizuje stopę bezrobocia wg BAEL w krajach UE i wyciąga wnioski • podaje nazwy krajów UE o najwyższym poziomie bezrobocia 	<p>C</p> <p>D</p> <p>A</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia znaczenie gwarancji jednakowych praw w krajach UE • omawia zróżnicowanie warunków pracy i życia w UE (uwzględniając stopę bezrobocia i przeciętne roczne dochody) • wymienia przyczyny migracji zarobkowych Polaków • analizuje możliwości zatrudnienia w krajach UE 	<p>C</p> <p>D</p> <p>B</p> <p>D</p>
VII. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA				

<p>Handel zagraniczny. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą</p> <ul style="list-style-type: none"> Pojęcie i zakres współpracy zagranicznej Handel zagraniczny Bilans handlowy Partnerzy handlowi Polski Struktura handlu zagranicznego Polski Kurs walut a handel zagraniczny 	4	<ul style="list-style-type: none"> określa zakres współpracy międzynarodowej wyjaśnia znaczenie terminów: „handel zagraniczny”, „eksport”, „import”, „bilans handlu zagranicznego” wymienia nazwy państw o największym udziale w handlu zagranicznym (eksportcie i imporcie) wymienia bariery ograniczające handel zagraniczny 	B A A B	<ul style="list-style-type: none"> omawia znaczenie handlu zagranicznego w gospodarce oraz wymienia korzyści wynikające z wymiany handlowej wymienia głównych partnerów handlowych Polski oraz omawia strukturę handlu zagranicznego i jego znaczenie dla naszego kraju podaje przykłady polskich „hitów eksportowych” analizuje wpływ kursu walut na handel zagraniczny i gospodarkę wyjaśnia zjawisko protekcjonizmu państwowego 	C D A D B
<p>Procesy globalizacji</p> <ul style="list-style-type: none"> Globalizacja i jej płaszczyzny Globalne korporacje Centra gospodarcze i finansowe świata Pozytywne i negatywne skutki globalizacji <p>Globalizacja a gospodarka Polski</p>		<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie „globalizacja” wymienia i charakteryzuje płaszczyzny globalizacji wymienia główne centra gospodarcze i finansowe świata wyjaśnia znaczenie terminu „antyglobalista” 	A C B A	<ul style="list-style-type: none"> wymienia i omawia korzyści i zagrożenia wynikające z globalizacji, wymienia i charakteryzuje pozytywne i negatywne skutki globalizacji na poszczególnych jej płaszczyznach omawia rolę globalnych korporacji w rozwoju globalizacji wyjaśnia pojęcia: „bezpośrednia inwestycja zagraniczna”, „inwestycje green-field” ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę Polski podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski podaje różnicę między antyglobalistami a alterglobalistami 	C C C A D C D B

Geografia

Wymagania edukacyjne: *Oblicza geografii*, zakres podstawowy

Poziom wymagań						
<i>Nr lekcji</i>	<i>Temat lekcji</i>	konieczny	podstawowy	rozszerzający	dopełniający	wykraczający
MAPA ŚWIATA						
•	Lekcja organizacyjna. Przedstawienie przedmiotowego systemu oceniania oraz wstępna diagnoza wiedzy i umiejętności uczniów					

•	Zmiany na mapie politycznej świata	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>państwo, integracja, dezintegracja</i> • wskazuje na mapie politycznej świata wybrane państwa i ich stolice • wymienia przykłady największych i najmniejszych państw pod względem powierzchni i liczby ludności • wymienia nazwy państw powstałych w Europie po 1989 r. • wymienia nazwy państw sąsiadujących z Polską • wymienia nazwy województw Polski 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia elementy państwa • wyjaśnia różnicę między enklawą a eksklawą • wskazuje na mapie politycznej świata przykłady enklaw i eksklaw • porównuje powierzchnię państw na podstawie danych statystycznych • wymienia nazwy kontynentów objętych procesem dekolonizacji • podaje przyczyny dekolonizacji <ol style="list-style-type: none"> 3. wymienia przykłady terytoriów zależnych 4. podaje przyczyny procesów integracji i dezintegracji państw 5. wymienia regiony świata, w których zachodzą procesy integracji i dezintegracji 6. opisuje położenie i granice Polski 7. opisuje podział administracyjny Polski 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. opisuje zmiany na mapie politycznej świata w różnych okresach historycznych 2. opisuje skutki dekolonizacji 3. analizuje mapę polityczną świata 4. opisuje zmiany na mapie politycznej świata po 1989 r. oraz następstwa tych zmian 5. opisuje na podstawie mapy statystycznych zmiany granic Polski po 1945 r. 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia kształtowanie się aktualnego podziału politycznego od okresu wielkich odkryć geograficznych przez kolonializm po proces dekolonizacji – opisuje ustroje polityczne na świecie – wyjaśnia gospodarcze, społeczne oraz polityczne skutki integracji i dezintegracji w skali lokalnej, regionalnej i globalnej 6. wykazuje korzyści wynikające z położenia geograficznego Polski 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analizuje przyczyny integracji i dezintegracji państw – uzasadnia, dlaczego niektóre kraje ulegają rozpadowi politycznemu – ocenia znaczenie położenia geopolitycznego Polski w Europie i na świecie
---	------------------------------------	--	--	--	---	--

LUDNOŚĆ I URBANIZACJA

•	Liczba ludności świata i jej zmiany	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>demografia, przyrost naturalny, eksplozja demograficzna</i> – wymienia czynniki wzrostu liczby ludności na świecie 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opisuje na podstawie danych statystycznych zmiany liczby ludności na poszczególnych kontynentach – opisuje czynniki 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – oblicza współczynnik przyrostu naturalnego – wykazuje przyczyny zmian współczynnika przyrostu naturalnego na świecie – porównuje na podstawie 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny dysproporcji między wartością współczynnika przyrostu naturalnego w krajach wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prognozuje zmiany liczby ludności na świecie – przewiduje skutki wzrostu liczby ludności na świecie
---	-------------------------------------	---	--	---	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> - wymienia nazwy najludniejszych kontynentów i wskazuje te kontynenty na mapie świata - wymienia nazwy krajów o wysokim i niskim przyroście naturalnym - odczytuje z wykresu wartość współczynników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego w Polsce 	<p>wpływające na zmiany liczby ludności na świecie</p> <ul style="list-style-type: none"> - odczytuje z mapy tematycznej zróżnicowanie współczynnika przyrostu naturalnego na świecie - wymienia czynniki wpływające na eksplozję demograficzną - analizuje wykres przedstawiający model przejścia demograficznego - opisuje na podstawie wykresu i danych statystycznych zmiany liczby ludności w Polsce po 1946 r. 	<p>danych statystycznych wartość współczynnika przyrostu naturalnego w krajach słabo i wysoko rozwiniętych</p> <ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje fazy przejścia demograficznego i epidemiologicznego na przykładach z całego świata - wymienia czynniki wpływające na niską wartość przyrostu naturalnego w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje skutki eksplozji demograficznej - analizuje skutki ujemnego przyrostu naturalnego w krajach wysoko rozwiniętych - opisuje cechy społeczeństw w różnych fazach przejścia demograficznego na wybranych przykładach - analizuje model przejścia epidemiologicznego na wybranych przykładach - ukazuje zmiany liczby ludności w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> - formułuje wnioski na podstawie analizy diagramu ilustrującego zmiany współczynnika przyrostu naturalnego w Polsce w wybranych latach
--	--	---	--	--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • 	Zróżnicowanie demograficzne społeczeństw	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>struktura demograficzna, struktura zatrudnienia</i> • wymienia cechy struktury demograficznej • wymienia państwa o różnej średniej długości trwania życia na świecie oraz wskazuje je na mapie • odczytuje dane z piramidy wieku i płci • definiuje bezrobocie 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje strukturę wieku i płci na podstawie danych statystycznych oraz piramidy wieku i płci na wybranych przykładach • odczytuje z mapy średnią długość trwania życia na świecie • omawia przyczyny wzrostu średniej długości trwania życia w Europie • omawia przyczyny starzenia się społeczeństw • charakteryzuje na podstawie piramidy wieku cechy społeczeństwa młodego i starego • charakteryzuje strukturę zatrudnienia ludności w wybranych krajach • omawia przyczyny bezrobocia na wybranych przykładach 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia skutki starzenia się społeczeństw • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania współczynnika feminizacji i maskulinizacji w krajach słabo i wysoko rozwiniętych gospodarczo • analizuje piramidę wieku i płci ludności Polski • porównuje strukturę zatrudnienia w wybranych krajach świata na podstawie danych statystycznych i wykresu • wyjaśnia przyczyny różnych rodzajów bezrobocia 	<ul style="list-style-type: none"> • interpretuje piramidę wieku i płci społeczeństwa młodego (rozwojowego), zastoju i starego (regresywnego) • wykazuje zależność pomiędzy strukturą płci a wiekiem społeczeństwa • porównuje strukturę demograficzną Polski ze strukturą demograficzną wybranych krajów świata • wykazuje zależność struktury zatrudnienia od poziomu gospodarczego państw • wymienia społeczne i ekonomiczne skutki bezrobocia na świecie – wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje konsekwencje struktury wieku w społeczeństwach odznaczających się wysokim i niskim odsetkiem dzieci i młodzieży • wymienia sposoby przeciwdziałania bezrobociu na świecie • uzasadnia konieczność dostosowania kwalifikacji zawodowych do zmieniających się potrzeb gospodarki w Europie i w Polsce
<ul style="list-style-type: none"> • 	Rozmieszczenie ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu <i>gęstość zaludnienia</i> • wymienia nazwy obszarów o największej i najmniejszej gęstości zaludnienia na świecie i wskazuje te obszary na mapie • wymienia na podstawie mapy bariery osadnicze na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności na wybranych przykładach • omawia na podstawie mapy gęstości zaludnienia zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na świecie • wyróżnia i charakteryzuje 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje gęstość zaludnienia w krajach słabo i wysoko rozwiniętych gospodarczo • oblicza wskaźnik gęstości zaludnienia • porównuje wartość gęstości zaludnienia w wybranych krajach • opisuje geograficzne 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje wpływ barier osadniczych na rozmieszczenie ludności na świecie • wykazuje zależność pomiędzy liczbą ludności a poziomem rozwoju gospodarczego na danym obszarze 	<ul style="list-style-type: none"> • formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie • analizuje skutki dużej lub małej gęstości zaludnienia w krajach słabo i wysoko rozwiniętych

		<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje z danych statystycznych gęstość zaludnienia na kontynentach 	<p>obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje na podstawie mapy rozmieszczenie ludności w Polsce 	<p>czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności w Polsce</p>		<p>gospodarczo</p>
•	Migracje na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>migracja, emigracja, imigracja, reemigracja, saldo migracji</i> • wymienia czynniki migracji na świecie • wymienia przyczyny migracji zagranicznych Polaków • wymienia nazwy krajów, do których migrują Polacy, i wskazuje te kraje na mapie 	<ol style="list-style-type: none"> a) klasyfikuje migracje i podaje ich przyczyny b) odczytuje z wykresu saldo migracji w wybranych krajach świata c) wyjaśnia przyczyny ujemnego salda migracji ludności w wybranych krajach d) opisuje główne kierunki migracji na świecie 	<ol style="list-style-type: none"> e) porównuje saldo migracji w wybranych krajach f) oblicza współczynnik przyrostu rzeczywistego g) opisuje wpływ ruchów migracyjnych na zmiany liczby ludności na świecie 	<ol style="list-style-type: none"> h) charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i) charakteryzuje czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów j) opisuje pozytywne i negatywne skutki migracji zagranicznych 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje główne kierunki migracji we współczesnym świecie – ocenia skutki migracji zagranicznych
•	Zróżnicowanie ludności świata. Kręgi kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia główne i mieszane odmiany ludzkie i wskazuje rozmieszczenie ich przedstawicieli na mapie – wymienia główne rodziny i grupy językowe na świecie – wymienia główne religie na świecie – wyjaśnia znaczenie terminu <i>mniejszość narodowa</i> – wymienia mniejszości narodowe żyjące w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny kulturowego zróżnicowania ludności na świecie – opisuje na podstawie danych statystycznych strukturę wyznaniową na świecie – opisuje na podstawie mapy zróżnicowanie językowe ludności świata – opisuje na podstawie mapy kręgi cywilizacyjne na świecie – wymienia nazwy regionów zamieszkiwanych przez mniejszości narodowe w Polsce i wskazuje te regiony na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje na podstawie mapy zróżnicowanie odmian ludzkich – charakteryzuje różnice między poszczególnymi kręgami kulturowymi na świecie – analizuje zróżnicowanie kulturowe ludności Polski 	<ul style="list-style-type: none"> – podaje konsekwencje występowania wielu odmian ludzkich oraz dużego zróżnicowania etnicznego na świecie – wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego – wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej 	<ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady działań, które mogłyby ograniczyć negatywne przejawy zróżnicowania rasowego, językowego i religijnego na świecie

•	Osadnictwo	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia rodzaje jednostek osadniczych – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>miasto, wieś</i> – wymienia funkcje miast na świecie – wskazuje na mapie świata i Polski największe miasta – wymienia kryteria wyróżniania miast w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia różnicę między miastem a wsią – podaje przykłady typowych form osadnictwa wiejskiego – opisuje czynniki miastotwórcze i funkcje miast – opisuje na podstawie fotografii typy fizjonomiczne przykładowych miast świata – wymienia na podstawie mapy miasta w Polsce liczące powyżej 200 tysięcy mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje typy form osadnictwa wiejskiego • opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych, w państwach rozwijających się) – porównuje miasta typowe dla poszczególnych regionów świata – wymienia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia miast w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia pozytywne i negatywne skutki życia w mieście • podaje przykłady typów miast odznaczających się podobnymi elementami architektonicznym i układem przestrzennym • opisuje kryteria wyróżniania miast w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich
•	Urbanizacja na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>urbanizacja, wskaźnik urbanizacji, zespoły miejskie</i> • wymienia płaszczyzny urbanizacji • wymienia czynniki mające wpływ na intensywność urbanizacji • odczytuje na podstawie danych statystycznych wskaźniki urbanizacji w wybranych krajach świata • wymienia nazwy najlepiej i najslabiej zurbanizowanych województw w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przyczyny urbanizacji na świecie • wymienia typy aglomeracji miejskich – wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie • wyjaśnia proces dezurbanizacji • wskazuje na mapie świata obszary najsilniej i najslabiej zurbanizowane oraz największe zespoły miejskie • wymienia fazy urbanizacji 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje fazy urbanizacji • porównuje i opisuje wskaźniki urbanizacji na świecie i w wybranych regionach – opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy • wykazuje różnice między aglomeracją monocentryczną a policentryczną • opisuje przyczyny powstawania dzielnic nędzy w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje przyczyny i skutki ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata • charakteryzuje proces suburbanizacji i reurbanizacji w Polsce – wyjaśnia przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego i problemów komunikacyjnych w dużych miastach 	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata • proponuje działania, które mogą poprawić jakość życia mieszkańców w dzielnicach nędzy (slumsach, fawelach)
•	Lekcja powtórzeniowa					
•	Sprawdzenie wiadomości z rozdziału <i>Mapa świata oraz Ludność i urbanizacja</i>					

GLOBALNA GOSPODARKA

•	Czynniki rozwoju rolnictwa	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia nazwy obszarów o korzystnych czynnikach rozwoju rolnictwa i wskazuje te obszary na mapie świata – wymienia czynniki ograniczające rozwój rolnictwa – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>struktura użytkowania ziemi, monokultura, rolnictwo towarowe, rolnictwo samozaopatrzeniowe</i> 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie rolnictwa – opisuje na podstawie map warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa na świecie – wymienia pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa – wyróżnia na podstawie danych statystycznych i wykresu główne cechy struktury użytkowania ziemi – opisuje na podstawie danych statystycznych poziom mechanizacji rolnictwa w wybranych krajach świata – wymienia cechy rolnictwa ekstensywnego i intensywnego 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny przestrzennego zróżnicowania rolnictwa na świecie – porównuje cechy rolnictwa intensywnego i ekstensywnego na wybranych przykładach – oblicza wielkość plonów na wybranych przykładach 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ocenia wpływ wybranych czynników przyrodniczych i społeczno-gospodarczych na zmiany struktury użytkowania ziemi – wykazuje pozytywne i negatywne skutki rolnictwa uprzemysłowionego – analizuje przestrzenne rozmieszczenie sposobów gospodarowania na świecie i w wybranych regionach 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wykazuje na wybranych przykładach zależność poziomu produkcji rolnej od warunków pozaprzyrodniczych – porównuje warunki rozwoju rolnictwa w Polsce z warunkami rozwoju rolnictwa w krajach Unii Europejskiej i formułuje wnioski
•	Główne obszary upraw	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia nazwy głównych roślin uprawnych na świecie – wymienia czynniki warunkujące rozmieszczenie upraw na świecie – wymienia główne uprawy w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – klasyfikuje rośliny uprawne – podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu obszarów upraw wybranych roślin – wymienia nazwy obszarów upraw wybranych roślin i wskazuje te obszary na mapie świata – wymienia największych producentów wybranych roślin – wyjaśnia znaczenie roślin 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje główne obszary upraw na świecie – wyjaśnia przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia obszarów wybranych upraw na świecie – porównuje wielkość produkcji rolniczej w wybranych krajach świata i w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – uzasadnia przyczyny zróżnicowania upraw roślin w wybranych regionach – ocenia zmiany w strukturze zasiewów w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje na podstawie danych statystycznych plony i zbiory roślin uprawnych w wybranych krajach świata i w Polsce oraz formułuje wnioski

			zbożowych i przemysłowych w Polsce			
•	Chów zwierząt na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia cele hodowli zwierząt • wymienia główne gatunki zwierząt hodowlanych w różnych regionach świata • wymienia przeznaczenie wybranych zwierząt hodowlanych 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia czynniki wpływające na hodowlę zwierząt na świecie • omawia na podstawie wykresów pogłowie zwierząt hodowlanych na wybranych przykładach • wymienia nazwy regionów hodowli zwierząt i wskazuje te regiony na mapie świata • opisuje główne kierunki produkcji zwierzęcej w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje główne obszary chowu zwierząt na świecie • wymienia przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia chowu na świecie • porównuje intensywny i ekstensywny chów zwierząt • omawia czynniki wpływające na zróżnicowanie rozmieszczenia hodowli bydła w różnych regionach • wyjaśnia przyczyny spadku pogłowia zwierząt hodowlanych w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia strukturę hodowli zwierząt na świecie • ocenia znaczenie chowu zwierząt dla polskiej gospodarki 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje zależność w rozmieszczeniu chowu niektórych gatunków zwierząt hodowlanych od warunków produkcji rolnej (przyrodniczych i pozaprzyrodniczych)

<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Leśnictwo i gospodarka morska</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>monokultura leśna, lesistość, rybołówstwo, rybactwo, akwakultura, marikultura</i> • wymienia największe kompleksy leśne na Ziemi • wymienia funkcje lasów • wymienia na podstawie mapy województwa o największym i najmniejszym zalesieniu w Polsce • wymienia na podstawie danych statystycznych nazwy państw o największych połowach morskich • wymienia nazwy portów rybackich w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia gospodarcze wykorzystanie lasów • wymienia różnice między rabunkową a racjonalną gospodarką leśną • wymienia kraje na świecie o zróżnicowanej lesistości • opisuje na podstawie mapy rozmieszczenie głównych kompleksów leśnych w Polsce • przedstawia podział obszarów morskich na świecie • wymienia przykłady wykorzystania oceanu światowego • opisuje na podstawie mapy obszary połowów morskich • porównuje na podstawie danych statystycznych wielkość połowów morskich w Polsce z innymi krajami 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje racjonalną gospodarkę leśną na wybranych przykładach • charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku wylesiania i zalesiania) • omawia problemy gospodarki leśnej w Polsce – charakteryzuje cechy gospodarki morskiej • porównuje udział oceanów w światowych połowach • omawia problemy gospodarki morskiej w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje skutki nieracjonalnej gospodarki leśnej na świecie i w Polsce • podaje przykłady pozytywnego i negatywnego gospodarowania zasobami leśnymi • wykazuje przyczyny rabunkowej gospodarki leśnej na wybranych przykładach • analizuje zagrożenia wynikające ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę ochrony zasobów leśnych oraz formułuje wnioski – uzasadnia potrzebę współdziałania państw w zakresie ochrony zasobów morskich
---	--------------------------------------	---	---	--	--	---

•	Rozwój i znaczenie przemysłu	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia sekcje i działy przemysłu – wymienia funkcje przemysłu – wymienia przyrodnicze i pozapryrodnicze czynniki lokalizacji przemysłu – wymienia najlepiej rozwijające się działy produkcji przemysłowej w Polsce • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>okręg przemysłowy, ośrodek przemysłowy</i> • wymienia na podstawie mapy nazwy okręgów przemysłowych na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia znaczenie przemysłu – omawia na wybranych przykładach czynniki lokalizacji przemysłu – wymienia na podstawie danych statystycznych i wskazuje na mapie świata kraje o największej produkcji przemysłowej w wybranych dziedzinach – charakteryzuje na podstawie wykresu udział przemysłu w tworzeniu PKB w wybranych krajach – przedstawia na podstawie danych statystycznych i wykresu strukturę produkcji przemysłowej w Polsce • charakteryzuje cechy okręgu przemysłowego • wymienia rodzaje okręgów przemysłowych na świecie i lokalizuje je na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia różnice między przymusową, związaną i swobodną lokalizacją przemysłu • podaje przykłady lokalizacji przymusowej, związanej i swobodnej • charakteryzuje rewolucje przemysłowe • wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w polskim przemyśle w ostatnim 30-leciu – charakteryzuje na podstawie mapy czynniki lokalizacji wybranych okręgów przemysłowych – omawia strukturę gałęziową przemysłu w wybranych okręgach 	<ol style="list-style-type: none"> 1. wyjaśnia związki między lokalizacją przemysłu a warunkami naturalnymi, rynkiem zbytu, szlakami komunikacyjnymi i potencjałem ludzkim 2. analizuje przyczyny prywatyzacji i restrukturyzacji przemysłu w Polsce 3. wyjaśnia udział i znaczenie inwestycji zagranicznych w Polsce – wymienia pozytywne i negatywne skutki koncentracji przemysłu 	<ol style="list-style-type: none"> 4. ocenia skutki procesu restrukturyzacji i modernizacji przemysłu na świecie i w Polsce – ocenia politykę państw wysoko rozwiniętych gospodarczo dotyczącą restrukturyzacji okręgów przemysłowych
•	Przemysł wysokiej technologii na świecie	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>restrukturyzacja przemysłu, modernizacja przemysłu, deglomeracja przemysłu</i> • wymienia branże przemysłu high-tech • wymienia na podstawie mapy regiony, w których rozwija się przemysł high-tech 	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia cechy restrukturyzacji i modernizacji przemysłu – przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii • wymienia czynniki lokalizacji przemysłu high-tech • opisuje rozmieszczenie ośrodków high-tech na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje formy przestrzenne przemysłu high-tech (technopolie, klastry, dystrykty przemysłowe) • charakteryzuje wybrany ośrodek high-tech • wymienia przykłady najszybciej rozwijających się gałęzi nowoczesnego przemysłu 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje na podstawie mapy udział produktów wysokiej technologii w eksporcie artykułów przemysłowych w wybranych krajach • opisuje wpływ przemysłu wysokich technologii na rozwój gospodarczy państw 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia korzyści wynikające z rozwijania nowoczesnych gałęzi przemysłu

<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Energetyka na świecie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia źródła energii na świecie • wymienia surowce energetyczne • wymienia największych producentów surowców energetycznych • wymienia główne surowce energetyczne w Polsce – wymienia typy elektrowni – wymienia odnawialne źródła energii – wymienia nazwy różnych typów elektrowni w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia na podstawie mapy rozmieszczenie surowców energetycznych na świecie • opisuje znaczenie surowców energetycznych • wymienia nazwę organizacji skupiającej największych eksporterów ropy naftowej • odczytuje z wykresu zmiany w bilansie energetycznym świata • odczytuje na podstawie wykresów udział wybranych krajów w światowej produkcji energii elektrycznej – lokalizuje na mapie surowce energetyczne w Polsce – wymienia zalety i wady różnych rodzajów elektrowni – wymienia i lokalizuje na mapie obszary występowania różnych typów elektrowni – wyjaśnia znaczenie odnawialnych źródeł energii elektrycznej dla gospodarki – lokalizuje na mapie Polski elektrownie ciepłone i wodne 	<ol style="list-style-type: none"> 1. wymienia czynniki wpływające na strukturę energii w danym kraju 2. analizuje bilans energetyczny świata <ol style="list-style-type: none"> 1. wyjaśnia twierdzenie, że ropa naftowa rządzi światem 3. analizuje strukturę produkcji energii elektrycznej w Polsce – wykazuje korzyści z wykorzystywania niekonwencjonalnych źródeł energii 	<ol style="list-style-type: none"> 4. wymienia skutki eksploatacji i wykorzystywania tradycyjnych surowców energetycznych <ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie 5. ocenia zjawisko uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych <ul style="list-style-type: none"> – ocenia pozytywne i negatywne skutki rozwoju energetyki atomowej – przedstawia problemy przemysłu energetycznego w Polsce 	<ol style="list-style-type: none"> 6. prognozuje zmiany w bilansie energetycznym świata do 2050 r. 7. uzasadnia konieczność racjonalnej gospodarki surowcami energetycznymi i energią <ul style="list-style-type: none"> – ocenia możliwości wykorzystania w Polsce źródeł energii odnawialnej
---	------------------------------	---	---	--	--	--

•	Komunikacja	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie usług – wymienia rodzaje usług – wymienia działy komunikacji – klasyfikuje rodzaje transportu • wyjaśnia znaczenie terminu <i>infrastruktura transportowa</i> – wymienia czynniki rozwoju transportu • wymienia na podstawie mapy nazwy głównych portów morskich oraz wskazuje główne szlaki transportu morskiego – wymienia na podstawie mapy nazwy regionów o największej gęstości dróg kołowych na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie usług we współczesnej gospodarce – wykazuje znaczenie transportu – opisuje zróżnicowanie sieci transportowej na świecie – opisuje działy łączności – opisuje znaczenie poszczególnych rodzajów transportu lądowego na świecie – opisuje na podstawie mapy przestrzenne zróżnicowanie gęstości sieci dróg kołowych i sieci kolejowej na świecie – opisuje znaczenie transportu wodnego i lotniczego 	<ul style="list-style-type: none"> – ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym – opisuje na podstawie wykresu dostęp do internetu w wybranych krajach świata – wyjaśnia przyczyny, które zdecydowały o stanie sieci transportowej w poszczególnych państwach, – charakteryzuje wady i zalety różnych rodzajów transportu – omawia znaczenie nowoczesnych terminali w rozwoju regionów 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny zróżnicowania udziału sektora usług w tworzeniu dochodu narodowego na świecie – omawia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów na świecie i w wybranych regionach 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że zatrudnienie w usługach jest jednym z mierników poziomu rozwoju gospodarczego • wyjaśnia znaczenie łączności w funkcjonowaniu polskiej gospodarki • charakteryzuje główne problemy transportu w Polsce
•	Rozwój turystyki na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>turystyka, walory turystyczne infrastruktura turystyczna</i> • wymienia rodzaje turystyki • wymienia przyczyny rozwoju turystyki 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie turystyki w gospodarce państw świata • klasyfikuje turystykę wg różnych kryteriów • charakteryzuje rodzaje turystyki • wymienia nazwy regionów o wysokich walorach turystycznych i wskazuje te regiony na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowane turystycznie • identyfikuje pozytywne i negatywne skutki rozwoju turystyki dla gospodarki i środowiska przyrodniczego 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje atrakcje turystyczne wybranych regionów świata • wyjaśnia przyczyny zmian kierunków wyjazdów turystycznych Polaków • ocenia atrakcyjność turystyczną Polski 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje potrzebę ochrony walorów turystycznych • opisuje turystykę jako źródło dochodu ludności
•	Lekcja powtórzeniowa					
•	Sprawdzenie wiadomości z rozdziału <i>Globalna gospodarka</i>					
GLOBALNE PROBLEMY						

<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Dysproporcje w rozwoju ekonomicznym państw</p>	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminu <i>produkt krajowy brutto (PKB)</i> • wymienia przyczyny dysproporcji w rozwoju społeczno-gospodarczym świata • odczytuje z tabeli wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze na danym obszarze – wymienia i wskazuje na mapie politycznej świata przykłady państw wysoko, średnio i słabo rozwiniętych gospodarczo – wyróżnia na podstawie mapy regiony bogate i biedne 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje wskaźniki społeczno-gospodarcze na danym obszarze – porównuje na podstawie mapy i danych statystycznych produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w wybranych krajach – charakteryzuje wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) – odczytuje z mapy zróżnicowanie wskaźnika HDI w wybranych krajach – opisuje cechy krajów o różnym poziomie rozwoju na wybranych przykładach – określa na podstawie mapy i danych statystycznych, które regiony zalicza się do bogatej Północy, a które – do biednego Południa 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników społeczno-gospodarczych – opisuje skutki nierównomiernego rozwoju państw 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – porównuje wybrane kraje świata pod względem wartości PKB na 1 mieszkańca (tys. USD) oraz wskaźnika HDI – dostrzega zależności między wartością wskaźnika PKB i HDI – analizuje działania bogatych państw i organizacji międzynarodowych mające na celu zniwelowanie różnic pomiędzy najbogatszymi i najbiedniejszymi krajami 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata – proponuje sposoby zmniejszenia nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym świata
<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Wyżywienie na świecie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia czynniki wpływające na nierównomierny dostęp do żywności • wymienia na podstawie mapy kraje o niedoborze i nadprodukcji żywności 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przyczyny głodu i niedożywienia • odczytuje z wykresu strukturę niedożywienia w wybranych regionach świata • wskazuje na mapie regiony głodu i niedożywienia na świecie • wymienia nazwy organizacji międzynarodowych zajmujących się pomocą dla 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje poziomy wyżywienia na świecie • wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie • wyjaśnia przyczyny otyłości na świecie • wyjaśnia, na czym polegała zielona rewolucja 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje zależność poziomu wyżywienia ludności od warunków produkcji rolnej • analizuje skutki głodu i niedożywienia na świecie • wyjaśnia skutki zielonej rewolucji • wyjaśnia skutki otyłości jako choroby cywilizacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia i projektuje różne formy pomocy krajów i organizacji pozarządowych państwom oraz regionom dotkniętym głodem • ocenia skuteczność działań organizacji międzynarodowych zajmujących się pomocą dla regionów dotkniętych głodem

			regionów, w których występuje zjawisko głodu			
•	Globalizacja. Przyczyny i skutki	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu <i>globalizacja</i> • wymienia przyczyny globalizacji • wymienia płaszczyzny globalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady procesów globalizacji – wymienia korzyści wynikające z rozwoju procesu globalizacji – wymienia nazwy największych korporacji na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje procesy globalizacji na świecie i ich wpływ na rozwój regionalny i lokalny – charakteryzuje wielkie korporacje i ich rolę w procesie globalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia pozytywne i negatywne skutki procesu globalizacji • podaje i analizuje przyczyny sprzeciwu wobec globalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje korzyści, jakie osiągają kraje średnio i słabo rozwinięte gospodarczo z lokalizacji filii międzynarodowych koncernów na ich terenie • uzasadnia na dowolnych przykładach, że Polska jest objęta procesem globalizacji
•	Współpraca międzynarodowa a. Organizacje międzynarodowe	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów: <i>integracja międzynarodowa, handel zagraniczny, import, eksport, bilans handlu zagranicznego</i> • wymienia płaszczyzny integracji międzynarodowej • wymienia na podstawie mapy nazwy organizacji międzynarodowych 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje cele integracji w skali globalnej i regionalnej • wyjaśnia znaczenie handlu międzynarodowego • wyjaśnia, co składa się na bilans handlu zagranicznego • wymienia na podstawie diagramów głównych światowych eksporterów i importerów • wymienia na podstawie mapy nazwy euroregionów na obszarach przygranicznych Polski 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia korzyści wynikające ze współpracy międzynarodowej • analizuje znaczenie ONZ • charakteryzuje organizacje międzynarodowe, których członkiem jest Polska • wymienia nazwy euroregionów na obszarach przygranicznych Polski 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie współpracy międzynarodowej na szczeblu krajowym i regionalnym • wyjaśnia na wybranych przykładach przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne • analizuje pozytywne i negatywne skutki integracji europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że integracja polityczna i gospodarcza jest korzystna dla krajów zrzeszonych w poszczególnych organizacjach
•	Konflikty zbrojne. Teryoryzm	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu <i>terroryzm</i> • wymienia źródła konfliktów na świecie • podaje przykłady wybranych konfliktów 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przyczyny konfliktów zbrojnych • wskazuje na mapie świata najważniejsze obszary konfliktów zbrojnych i zamachów terrorystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje miejsce i charakter wybranych zamachów terrorystycznych w XXI w. • wyjaśnia skutki terroryzmu 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia skutki konfliktów zbrojnych • opisuje wybrany konflikt zbrojny, podając strony konfliktu, jego przebieg i przyczyny • wyjaśnia, w jaki sposób społeczność 	Uczeń poprawnie: <ul style="list-style-type: none"> • ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym konfliktami zbrojnymi

		zbrojnych			międzynarodowa może zapobiec istniejącym lub potencjalnym konfliktom zbrojnym	
•	Lekcja powtórzeniowa					
•	Sprawdzenie wiadomości z rozdziału <i>Globalne problemy</i>					
RELACJE CZŁOWIEK – ŚRODOWISKO						
•	Oddziaływanie człowieka na środowisko	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>środowisko przyrodnicze, środowisko geograficzne, antropopresja</i> • wymienia przyczyny antropopresji • wymienia nazwy obszarów o dużej antropopresji 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia przejawy antropopresji związanej z rozwojem rolnictwa – opisuje wpływ przemysłu i transportu na środowisko przyrodnicze – wymienia czynniki wpływające na niedobór wody na świecie 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opisuje efekt cieplarniany i mechanizm powstawania dziury ozonowej – opisuje przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (globalnego ocieplenia) – charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania – wymienia działania człowieka przyczyniające się do deficytu zasobów wody na świecie 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia skutki wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze – ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające ocieplaniu się klimatu – projektuje działania stosowane w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych 	<p>Uczeń poprawnie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych – wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata – do głodu i ubóstwa

<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Działania na rzecz odbudowania równowagi ekologicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>ekorozwój</i>, <i>recykling</i>, <i>rekultywacja</i> – rozróżnia formy ochrony przyrody w Polsce – wymienia nazwy parków narodowych w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia koncepcję zrównoważonego rozwoju – charakteryzuje filary zrównoważonego rozwoju – omawia na podstawie wykresu działania związane z recyklingiem 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje działania podejmowane na rzecz odbudowania równowagi ekologicznej • wymienia nazwy międzynarodowych form ochrony przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje etapy relacji człowiek – środowisko – proponuje sposoby ochrony przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> – przewiduje globalne przyrodnicze i pozaprzyrodnicze skutki zakłóceń równowagi ekologicznej – proponuje sposoby działań na rzecz zachowania równowagi w środowisku przyrodniczym – wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek – środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska)
---	--	--	---	--	---	---

Biologia

Obowiązki i prawa ucznia na lekcjach biologii zgodne ze Szkolnym Systemem Oceniania.

Oceniane będą:

- **odpowiedzi ustne** (zgodnie ze szczegółowymi kryteriami oceniania); uczeń może zgłosić nieprzygotowanie na początku lekcji raz w semestrze nie podając przyczyny.
- z bieżącego materiału (bez zapowiadania) obejmującego znajomość ostatniej lekcji z uwzględnieniem niezbędnych, wcześniej poznanych wiadomości i umiejętności stanowiących podstawę lub kontynuację realizowanych treści nauczania.
- **kartkówki** (bez zapowiedzi) z wiadomości i umiejętności obejmujących trzy ostatnie lekcje.
- **sprawdziany pisemne**, obejmujące większe partie materiału, najczęściej dział programowy.

Zasady oceniania sprawdzianów przy zastosowaniu punktacji:

Ocena	Procentowy udział punktów
niedostateczny	0-30%
dopuszczający	31-50%
dostateczny	51-70%
dobry	71-85%
bardzo dobry	86-100%

-- o terminie, zakresie (zagadnienia na sprawdzian) i formie sprawdzianu uczniowie są informowani, z co najmniej tygodniowym wyprzedzeniem.

-- sprawdziany są obowiązkowe dla wszystkich uczniów (nie dotyczy uczniów przewlekle chorych i szczególnych przypadków losowych).

-- jeżeli uczeń opuści sprawdzian z przyczyn usprawiedliwionych, powinien go napisać w ciągu dwóch tygodni od dnia powrotu do szkoły; uczeń wcześniej ustala z nauczycielem termin w którym będzie zaliczał zaległy sprawdzian, jeśli tego nie zrobi, nauczyciel wraz z upływem terminu, ma prawo sprawdzić stan wiedzy i umiejętności ucznia, z danego materiału, bez zapowiedzi.

-- jeżeli uczeń otrzyma ze sprawdzianu ocenę niedostateczną lub ocenę z której jest niezadowolony, może ją poprawić w ciągu dwóch tygodni od momentu otrzymania oceny.

Nauczyciel jest zobowiązany w terminie do dwóch tygodni ocenić i omówić z uczniami wyniki sprawdzianu oraz udostępnić je uczniom do wglądu.

- **zadania domowe**; za dwukrotne niewykonanie zadania domowego, uczeń otrzymuje ocenę niedostateczną.

- **opracowanie i wygłoszenia referatu na forum klasy.**

- **aktywność podczas lekcji**; uczeń może otrzymać „plusa”, „minusa” lub ocenę z zależności od stopnia trudności wykonywanych zadań i zaangażowania.

- inne formy pracy ucznia, które mogą być oceniane:

- wykonanie planszy,
- przygotowanie prezentacji multimedialnej,
- wykonanie modelu czy projektu,
- udział w konkursach.

Wymagania edukacyjne

zawierają szczegółowy wykaz wiadomości i umiejętności, które uczeń powinien opanować po omówieniu poszczególnych lekcji z biologii – zakres podstawowy.

Poziomy oczekiwanych osiągnięć ucznia

Wymagania podstawowe	Wymagania ponadpodstawowe
konieczne (na stopień dopuszczający) podstawowe (na stopień dostateczny)	rozszerzające (na stopień dobry) dopełniające (na stopień bardzo dobry)
obejmują treści i umiejętności	obejmują treści i umiejętności
☐ najważniejsze w uczeniu się biologii	☐ złożone i mniej przystępne niż zaliczone do wymagań podstawowych

☐ łatwe dla ucznia nawet mało zdolnego	☐ wymagające korzystania z różnych źródeł informacji
☐ często powtarzające się w procesie nauczania	☐ umożliwiające rozwiązywanie problemów
☐ określone programem nauczania na poziomie nieprzekraczającym wymagań zawartych w podstawie programowej	☐ pośrednio użyteczne w życiu pozaszkolnym
☐ użyteczne w życiu codziennym	☐ pozwalające łączyć wiedzę z różnych przedmiotów i dziedzin

Stopnie szkolne

Stopień dopuszczający

Stopień dopuszczający można wystawić uczniowi, który przyswoił treści konieczne. Taki uczeń z pomocą nauczyciela jest w stanie nadrobić braki w podstawowych umiejętnościach.

Stopień dostateczny

Stopień dostateczny może otrzymać uczeń, który opanował wiadomości podstawowe i z niewielką pomocą nauczyciela potrafi rozwiązać podstawowe problemy. Analizuje również proste zależności, a także próbuje porównywać, wnioskować i zajmować określone stanowisko.

Stopień dobry

Stopień dobry można wystawić uczniowi, który przyswoił treści rozszerzające, właściwie stosuje terminologię przedmiotową, a także wiadomości w sytuacjach typowych wg wzorów znanych z lekcji i podręcznika, rozwiązuje typowe problemy z wykorzystaniem poznanych metod, samodzielnie pracuje z podręcznikiem i materiałem źródłowym oraz aktywnie uczestniczy w zajęciach.

Stopień bardzo dobry

Stopień bardzo dobry może otrzymać uczeń, który opanował treści dopełniające. Potrafi on samodzielnie interpretować zjawiska oraz bronić swych poglądów.

Stopień celujący

Stopień celujący może otrzymać uczeń, który opanował treści wykraczające poza informacje zawarte w podręczniku. Potrafi on selekcionować i hierarchizować wiadomości, z powodzeniem bierze udział w konkursach i olimpiadach przedmiotowych, a także pod okiem nauczyciela prowadzi własne prace badawcze.

Szczegółowe wymagania edukacyjne z biologii.

Dział programu	Lp .	Temat	Poziom wymagań			
			konieczny (K)	podstawowy (P)	rozszerzający (R)	dopelniający (D)
I. Od genu do cechy	1	Budowa i funkcje kwasów nukleinowych	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę DNA jako nośnika informacji genetycznej wymienia elementy budowy DNA i RNA wymienia zasady azotowe wchodzące w skład obu typów kwasów nukleinowych definiuje pojęcia: genetyka, nukleotyd wymienia rodzaje RNA 	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: inżynieria genetyczna, replikacja DNA wyjaśnia regułę komplementarności zasad omawia proces replikacji DNA określa rolę poszczególnych rodzajów RNA porównuje budowę i rolę DNA z budową i rolą RNA rozpoznaje na modelu lub ilustracji DNA i RNA 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, z czego wynika komplementarność zasad przedstawia graficznie regułę komplementarności zasad wykazuje, że replikacja DNA ma charakter semikonserwatywny wykazuje związek między kwasami nukleinowymi a cechami organizmów przedstawia za pomocą schematycznego rysunku budowę nukleotydu DNA i RNA 	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę polimerazy DNA w replikacji DNA wykazuje rolę replikacji DNA w zachowaniu niezmienionej informacji genetycznej uzasadnia konieczność zachodzenia procesu replikacji DNA przed podziałem komórki
	2	Geny i genomy	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: gen, genom, chromosom, chromatyna, kariotyp, pozagenowy DNA przedstawia budowę chromosomu wymienia organelle komórki zawierające DNA 	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: nukleosom, chromosom homologiczny, komórka haploidalna, komórka diploidalna podaje liczbę chromosomów w komórkach somatycznych i rozrodczych człowieka oblicza liczbę chromosomów w komórce haploidalnej, znając liczbę chromosomów w komórce diploidalnej danego organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia różnicę między eksonem a intronem omawia organizację materiału genetycznego w jądrze komórkowym wskazuje i nazywa miejsca występowania DNA w komórkach prokariotycznych i eukariotycznych opisuje budowę chromatyny charakteryzuje budowę i rodzaje chromosomów w kariotypie człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia różnice w budowie genomów bakterii i organizmów jądrowych podaje przykłady wykorzystania badań DNA w różnych dziedzinach życia człowieka

3	Kod genetyczny	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: kod genetyczny, kodon • wymienia cechy kodu genetycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia sposób zapisania informacji genetycznej w DNA • wyjaśnia znaczenie kodu genetycznego • charakteryzuje cechy kodu genetycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje schemat przepływu informacji genetycznej • odczytuje kolejność aminokwasów kodowanych przez dany fragment mRNA przy pomocy tabeli kodu genetycznego • nazywa cechy kodu genetycznego na podstawie schematów 	<ul style="list-style-type: none"> • oblicza liczbę nukleotydów i kodonów kodujących określoną liczbę aminokwasów oraz liczbę aminokwasów kodowaną przez określoną liczbę nukleotydów i kodonów • zapisuje sekwencję nukleotydów mRNA oraz sekwencję kodującej nici DNA, znając skład aminokwasowy krótkiego odcinka białka
4	Ekspresja genów	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia etapy ekspresji genów • określa cel transkrypcji i translacji 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia przebieg transkrypcji i translacji • wyjaśnia rolę tRNA w translacji • rozróżnia etapy ekspresji genów 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje i nazywa poszczególne etapy ekspresji genów w komórce • określa znaczenie struktury przestrzennej dla funkcjonalności białek • opisuje budowę cząsteczki tRNA • omawia rolę rybosomów w ekspresji genu 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność modyfikacji białka po translacji • omawia różnicę w ekspresji genów kodujących RNA i białka • omawia rolę polimerazy RNA w transkrypcji

5	Podstawowe reguły dziedziczenia genów	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: genotyp, fenotyp, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność wymienia i rozpoznaje cechy dominujące i recesywne u ludzi zapisuje genotypy: homozygoty dominującej, homozygoty recesywnej i heterozygoty 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje zależność między genotypem a fenotypem omawia I i II prawo Mendla na schemacie krzyżówki genetycznej rozpoznaje genotyp oraz określa fenotyp rodziców i pokolenia potomnego wykonuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia jednego genu wymienia inne przykłady dziedziczenia cech 	<ul style="list-style-type: none"> omawia badania Mendla wyjaśnia mechanizm dziedziczenia cech zgodnie z I i II prawem Mendla wykonuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia dwóch genów interpretuje krzyżówki genetyczne, używając określeń homozygota, heterozygota, cecha dominująca, cecha recesywna omawia przykłady innych sposobów dziedziczenia cech 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia znaczenie prac Mendla dla rozwoju genetyki określa prawdopodobieństwo pojawienia się określonych genotypów i fenotypów potomstwa na podstawie genotypów rodziców uzasadnia różnice w dziedziczeniu genów zgodnie z prawami Mendla i genów sprzężonych
6	Genetyczne uwarunkowania płci. Cechy sprzężone z płcią	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zasadę dziedziczenia płci u człowieka za pomocą krzyżówki genetycznej wymienia przykłady chorób sprzężonych z płcią rozdziela chromosomy płci i chromosomy autosomalne 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia mechanizm ujawnienia się cech recesywnych sprzężonych z płcią wykonuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia chorób sprzężonych z płcią wymienia przykłady cech związanych z płcią definiuje pojęcia: chromosomy płci, chromosomy autosomalne 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady mechanizmów dziedziczenia płci u innych organizmów interpretuje krzyżówki genetyczne dotyczące dziedziczenia chorób sprzężonych z płcią uzasadnia różnicę między cechami sprzężonymi a cechami związanymi z płcią wyjaśnia, w jaki sposób dziedziczy się hemofilię 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, dlaczego mężczyźni częściej chorują na hemofilię i daltonizm niż kobiety omawia różnice między chromosomem X a chromosomem Y

	7	Zmiany w informacji genetycznej	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie rekombinacja genetyczna definiuje pojęcie mutacja rozdziela mutacje genowe i chromosomowe wymienia czynniki mutagenne klasyfikuje mutacje ze względu na ich konsekwencje 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje znaczenie rekombinacji genetycznej w kształtowaniu zmienności genetycznej wymienia czynniki mutagenne omawia skutki mutacji genowych omawia skutki mutacji chromosomowych 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje procesy warunkujące rekombinację genetyczną rozdziela mutacje spontaniczne i indukowane klasyfikuje czynniki mutagenne wyjaśnia, na czym polegają poszczególne rodzaje mutacji genowych i chromosomowych wyjaśnia, w jaki sposób mutacje prowadzą do chorób nowotworowych 	<ul style="list-style-type: none"> omawia przebieg procesu crossing-over analizuje rodowody pod kątem metody diagnozowania mutacji rozdziela mutacje w zależności od rodzaju komórki, w której mają miejsce uzasadnia, że mutacje są źródłem zmienności organizmów
	8	Choroby genetyczne człowieka	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie choroba genetyczna klasyfikuje choroby genetyczne ze względu na przyczynę wymienia przykłady chorób genetycznych wyjaśnia, na czym polega profilaktyka genetyczna 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje choroby jednogenowe z uwzględnieniem sposobu dziedziczenia, skutków mutacji, objawów i leczenia charakteryzuje choroby chromosomalne z uwzględnieniem zmian w kariotypie, objawów i leczenia rozdziela wybrane choroby genetyczne 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dziedziczenie wybranej choroby genetycznej jednogenowej wyjaśnia, na czym polega poradnictwo genetyczne oraz wymienia sytuacje, w których należy wykonać badania DNA klasyfikuje badania prenatalne oraz dokonuje ich charakterystyki 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega wady i zalety badań prenatalnych omawia znaczenie przeprowadzania testów pourodzeniowych szacuje ryzyko wystąpienia mutacji u dziecka
II. Biotechnologia i inżynieria genetyczna	11	Biotechnologia tradycyjna	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcie biotechnologia wymienia przykłady produktów otrzymywanych metodami biotechnologii tradycyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia zastosowania fermentacji mlekowej przedstawia zastosowania fermentacji etanolowej 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega reakcja fermentacji uzasadnia różnicę między biotechnologią tradycyjną a biotechnologią nowoczesną zapisuje reakcje fermentacji 	<ul style="list-style-type: none"> omawia wykorzystanie bakterii octowych omawia na przykładach znaczenie fermentacji mlekowej dowodzi pozytywnego i negatywnego znaczenia zachodzenia fermentacji dla człowieka

12	Biotechnologia w ochronie środowiska	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady praktycznego wykorzystania organizmów do rozkładu substancji definiuje pojęcia: oczyszczanie biologiczne, tworzywa biodegradowalne, biologiczne zwalczanie szkodników wymienia metody utylizacji odpadów komunalnych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia mechanizm biologicznego oczyszczania ścieków omawia zastosowanie testów uzyskanych metodami biotechnologicznymi do oceny stanu środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> omawia istotę funkcjonowania biofiltrów wykazuje rolę mikroorganizmów w biologicznym oczyszczaniu ścieków charakteryzuje metody utylizacji odpadów komunalnych opisuje metody zwalczania szkodników z użyciem metod biologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> dowodzi roli przetwarzania odpadów komunalnych jako alternatywnego źródła energii analizuje korzyści wynikające z zastosowania tworzyw biodegradowalnych zamiast tradycyjnych tworzyw sztucznych ocenia zastosowanie metod biotechnologicznych do wytwarzania energii
13	Podstawowe techniki inżynierii genetycznej	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: inżynieria genetyczna, organizm zmodyfikowany genetycznie, organizm transgeniczny, enzym restrykcyjny, wektor wymienia techniki inżynierii genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, czym zajmuje się inżynieria genetyczna wyjaśnia, na czym polega: sekwencjonowanie DNA, elektroforeza, łańcuchowa reakcja polimerazy, sonda molekularna 	<ul style="list-style-type: none"> omawia sposoby otrzymania organizmów transgenicznych wyjaśnia funkcję enzymów restrykcyjnych porównuje działanie ligazy i enzymów restrykcyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje poszczególne etapy: elektroforezy, metody PCR i wprowadzenia genu do komórki określa cel wykorzystania sondy molekularnej
14	Organizmy zmodyfikowane genetycznie	<ul style="list-style-type: none"> wymienia cele tworzenia roślin i zwierząt zmodyfikowanych genetycznie 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia cele tworzenia roślin i zwierząt zmodyfikowanych genetycznie określa korzyści wynikające ze stosowania zmodyfikowanych genetycznie zwierząt w rolnictwie, medycynie, nauce i przemyśle 	<ul style="list-style-type: none"> określa rodzaje modyfikacji genetycznych roślin oraz wskazuje cechy, które rośliny zyskują dzięki nim omawia kolejne etapy transformacji genetycznej roślin i zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje argumenty za i przeciw genetycznej modyfikacji organizmów ocenia rzetelność przekazu medialnego na temat GMO

15	Biotechnologia a medycyna	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: diagnostyka molekularna, terapia genowa • wymienia przykłady molekularnych metod diagnostycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • określa cel molekularnych metod diagnostycznych • podaje przykłady leków uzyskiwanych dzięki zastosowaniu biotechnologii nowoczesnej • uzasadnia rolę organizmów zmodyfikowanych genetycznie w produkcji biofarmaceutyków • wyjaśnia, na czym polega terapia genowa • wyjaśnia znaczenie biotechnologii w otrzymywaniu materiałów medycznych nowej generacji 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia badania prowadzone w ramach diagnostyki molekularnej • omawia techniki otrzymywania biofarmaceutyków • omawia możliwości związane z hodowlą tkanek i narządów w transplantologii • charakteryzuje poszczególne rodzaje terapii genowej • rozróżnia rodzaje terapii genowej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia molekularne metody diagnostyczne • dowodzi skuteczności badania prowadzonych w ramach diagnostyki molekularnej w indywidualizacji procesu leczenia • określa znaczenie wykorzystania komórek macierzystych w leczeniu chorób • ocenia skuteczność leczenia schorzeń metodami terapii genowej
16	Klonowanie - tworzenie genetycznych kopii	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: klonowanie, klon • wymienia przykłady organizmów będących naturalnymi klonami • wymienia cele klonowania DNA, komórek, roślin i zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> • udowadnia, że bliźnięta jednojajowe są naturalnymi klonami • wyjaśnia, w jaki sposób otrzymuje się klony DNA, komórek, roślin i zwierząt • uzasadnia swoje stanowisko w sprawie klonowania człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia rodzaje rozmnażania bezpłciowego jako przykłady naturalnego klonowania • omawia sposoby klonowania roślin i zwierząt • rozróżnia klonowanie reprodukcyjne i terapeutyczne • formułuje argumenty za i przeciw klonowaniu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje kolejne etapy klonowania ssaków metodą transplantacji jąder komórkowych • ocenia przekaz medialny dotyczący klonowania, w tym klonowania człowieka • uzasadnia rolę klonowania w zachowaniu bioróżnorodności gatunkowej

	17	Inżynieria genetyczna – korzyści i zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> • podaje argumenty za i przeciw stosowaniu technik inżynierii genetycznej w badaniach naukowych, medycynie, rolnictwie, przemyśle i ochronie środowiska • wymienia argumenty za i przeciw stosowaniu zwierząt w eksperymentach naukowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób GMO mogą wpłynąć negatywnie na środowisko naturalne • rozpoznaje produkty GMO 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ produktów GMO na zdrowie człowieka • uzasadnia obawy etyczne związane z GMO • omawia sposoby zapobiegania zagrożeniom ze strony organizmów zmodyfikowanych genetycznie 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia regulacje prawne dotyczące GMO w Unii Europejskiej • ocenia przekaz medialny dotyczący badań naukowych oraz przewiduje skutki nierzetelnej informacji obecnej w mediach
	18	Znaczenie badań nad DNA	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady praktycznego zastosowania badań nad DNA w medycynie, medycynie sądowej, biotechnologii nowoczesnej, ewolucjonizmie i systematyce • definiuje pojęcie profilu genetyczny 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega zastosowanie badań nad DNA w medycynie, medycynie sądowej, biotechnologii nowoczesnej, ewolucjonizmie i systematyce • wyjaśnia sposób wykorzystania DNA do określenia pokrewieństwa oraz ustalenia lub wykluczenia ojcostwa 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady organizmów oraz pozyskiwanych od nich genów • omawia metody śledzenia funkcjonowania wybranego genu • omawia wykorzystanie badań DNA w medycynie sądowej • uzasadnia znaczenie analizy sekwencji DNA w badaniach ewolucyjnych i taksonomicznych 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje kolejne etapy metody ustalania profilu genetycznego • przewiduje możliwe kierunki rozwoju inżynierii genetycznej na podstawie zdobytej wiedzy
III. Ochrona przyrody	19	Czym jest różnorodność biologiczna?	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia poziomy różnorodności biologicznej • wskazuje trzy miejsca na Ziemi szczególnie cenne pod względem różnorodności biologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie różnorodność biologiczna • omawia wskazany czynnik kształtujący różnorodność biologiczną • wyjaśnia różnice pomiędzy poziomami różnorodności biologicznej • uzasadnia praktyczne znaczenie bioróżnorodności dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje poziomy różnorodności biologicznej • porównuje poziomy różnorodności biologicznej • charakteryzuje wybrane miejsca na Ziemi, szczególnie cenne pod względem różnorodności biologicznej • opisuje metody pozwalające na określenie poziomu bioróżnorodności 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje wpływ różnych czynników na kształtowanie się różnorodności biologicznej • analizuje zmiany różnorodności gatunkowej w czasie • dowodzi istnienia trudności w określaniu liczby gatunków na świecie

	20	Zagrożenia różnorodności biologicznej	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady gatunków zagrożonych wyginięciem wymienia przykłady gatunków wymarłych wylicza czynniki wpływające na stan ekosystemów 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady działalności człowieka przyczyniającej się do spadku różnorodności biologicznej wymienia miejsca najbardziej narażone na zanik różnorodności biologicznej podaje przykłady gatunków inwazyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> omawia przyczyny wymierania gatunków wskazuje działalność człowieka jako przyczynę spadku różnorodności biologicznej wyjaśnia przyczyny zanikania różnorodności biologicznej na świecie analizuje wpływ rolnictwa na zachowanie różnorodności biologicznej ocenia skutki wyginięcia gatunków zwornikowych 	<ul style="list-style-type: none"> dowodzi istnienia różnic pomiędzy współczesnym wymieraniem gatunków a poprzednimi wymieraniami przewiduje skutki osuszania obszarów podmokłych omawia wpływ gatunków obcych, w tym inwazyjnych, na ekosystemy
	21	Motywy i koncepcje ochrony przyrody	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zadania ochrony przyrody wymienia motywy ochrony przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność ochrony przyrody omawia wybrane motywy ochrony przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> omawia motywy ochrony przyrody charakteryzuje koncepcje ochrony przyrody uzasadnia konieczność podejmowania działań prowadzących do zachowania różnorodności biologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady działań w zakresie ochrony przyrody wynikających z poszczególnych motywów ochrony przyrody
	22	Sposoby ochrony przyrody	<ul style="list-style-type: none"> wymienia sposoby ochrony przyrody wymienia cele ochrony przyrody podaje przykłady ochrony in situ i ex situ 	<ul style="list-style-type: none"> omawia wskazany sposób ochrony przyrody wyjaśnia różnice pomiędzy sposobami ochrony przyrody podaje przykłady sytuacji, w których niezbędna jest ochrona czynna 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje sposoby ochrony przyrody uzasadnia różnicę między ochroną bierną a ochroną czynną uzasadnia konieczność tworzenia banków nasion podaje przykłady gatunków, które restytuowano podaje przykłady działań, które dopuszcza się w przypadku ochrony częściowej 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność ochrony gatunkowej wyjaśnia, dlaczego w stosunku do niektórych gatunków i obszarów stosowana jest ochrona ścisła, a do innych – ochrona częściowa wyjaśnia, czym resystytucja różni się od reintrodukcji ocenia skuteczność ochrony in situ i ex situ

23	Ochrona przyrody w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia formy ochrony przyrody w Polsce • wskazuje na mapie parki narodowe • podaje nazwy parków narodowych i krajobrazowych położonych najbliżej miejsca zamieszkania • wymienia po pięć nazw zwierząt, roślin i grzybów podlegających w Polsce ochronie gatunkowej • podaje przykłady działań podejmowanych w ramach ochrony czynnej 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia formy ochrony obszarowej przyjęte w Polsce • wyjaśnia różnice pomiędzy formami ochrony indywidualnej • rozpoznaje na ilustracji lub fotografii omawiane wcześniej rośliny, zwierzęta i grzyby podlegające ochronie gatunkowej • wskazuje przykłady chronionych gatunków roślin i zwierząt występujących w najbliższej okolicy 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę poszczególnych form ochrony przyrody • charakteryzuje park narodowy położony najbliżej miejsca zamieszkania • klasyfikuje rezerwy przyrody ze względu na przedmiot ochrony i typ ekosystemu • wymienia działania zakazane i dozwolone na obszarach podlegających ochronie 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie otulin tworzonych wokół parków narodowych • klasyfikuje parki narodowe według daty założenia lub wielkości
24	Międzynarodowe formy ochrony przyrody	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia międzynarodowe formy ochrony przyrody • charakteryzuje rezerwat biosfery jako międzynarodową formę ochrony przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> • wlicza parki narodowe w Polsce uznane za rezerwy biosfery • definiuje pojęcie zrównoważony rozwój • omawia działalność organizacji zajmujących się ochroną przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> • określa znaczenie Agendy 21 • wyjaśnia, na czym polega zrównoważony rozwój • podaje przykłady międzynarodowych inicjatyw w zakresie ochrony przyrody • charakteryzuje parki narodowe w Polsce uznane za rezerwy biosfery • rozróżnia typy obszarów sieci Natura 2000 • formułuje sądy dotyczące zasad zrównoważonego rozwoju oraz sposobów i możliwości wdrażania tych zasad 	<ul style="list-style-type: none"> • określa znaczenie konwencji: ramsarskiej, CITES, bońskiej w ochronie przyrody • uzasadnia konieczność globalnej ochrony przyrody • ocenia znaczenie projektu Natura 2000 • ocenia działalność organizacji zajmujących się ochroną przyrody • ocenia stopień realizacji postulatów zrównoważonego rozwoju na świecie i w kraju